

**ÇEVİRİMİÇİ BIBLIYOGRAFİK YAYIN TARAMALARINDA
OKUYUCUNUN ÖN ÇALIŞMASININ
SONUCUN TATMİN EDİCİ OLMASINA ETKİSİ**

AYŞEGÜL ACUN

**Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisans Üstü Eğitim – Öğretim ve Sınav
Yönetmeliğinin
Kütüphanecilik Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

**Ankara
Ocak 1988**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Kütüphanecilik
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :
Prof.Dr.İlhan KUM

Üye :
Doç.Dr.Nilüfer TUNCER

Üye :
Doç.Dr.İrfan ÇAKIN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen Öğretim Üyelerine
ait olduğunu onaylarım/.../1988

Enstitü Müdürü

"Sevgili Anneme ve Babama"

Ö N S Ö Z

Gelişen teknolojinin ürünü olan bilgisayarların bugününün bilgi endüstrisine getirdiği en önemli yeniliklerden biri çevrimiçi sistemlerdir.

Günümüzde, çevrimiçi sistemler, bilgiye gereksinim duyan her alanda olduğu gibi kütüphanelerde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bilgi merkezleri olarak kütüphanelerin başlıca hedefi, kullanıcılarına en iyi hizmetleri sağlamaktır.

Araştırmamızda, çevrimiçi olarak yapılan bibliyografik yayın taramalarında, okuyucuların konularıyla ilgili ön çalışmalarının sonuçlardan tatminleri üzerinde bir etkisi olup olmadığı konusu ele alınmıştır.

Araştırmanın her aşamasında destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Sayın Doç.Dr.Nilüfer Tuncer'e, istatistik konulardaki yardımlarından dolayı Sayın Doç.Dr.Hülya Çingı'ya, araştırma verilerinin toplanmasında yardımcı olan tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ayşegül ACUN

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
TABLoların Listesi	x
KISALTMALAR Listesi	xi
I.BÖLÖM : GİRİŞ	
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotez	3
1.3. Yöntem	3
1.3.1. Çalışma Alanı ve Veri Toplama Teknikleri	3
1.4. Düzen	6
1.5. Terminoloji/Tanımlar	7
1.6. Kaynaklar	7
I.BÖLÖMÜN DİPNOTLARI	9
II.BÖLÖM : ÇEVİRİMİÇİ BİLGİ ERİŞİM SİSTEMLERİ	
2.1. Çevrimiçi Bilgi Erişim Sistemlerinin Gelişimi.	11
2.2. Veri Tabanları	16
2.3. Veri Tabanı Üreticileri	18
2.4. Çevrimiçi Ticari Tarama Servisleri	19
2.4.1. DIALOG Information Retrieval Services	19
2.4.2. BRS-Bibliographic Retrieval Services	20
2.4.3. ORBIT Information Technologies Corporation/ SDC Information Services	21
2.5. Çevrimiçi Tarama (Online Searching)	22

	<u>Sayfa No</u>
2.5.1. Çevrimiçi Olarak Yapılabilen Tarama	
Türleri	22
2.5.2. Çevrimiçi Taramaların Avantajları	24
2.5.3. Çevrimiçi Taramaların Yetersiz Yönleri ve	
Sorunlar	26
II.BÖLÜMÜN DİPNOTLARI ,.....	27
III.BÖLÜM : YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON VE	
ULUSLARARASI BİLGİ TARAMA MERKEZİ....	30
3.1. Merkezin Sağladığı Hizmetler	31
3.1.1. Süreli Yayın ve Fotokopi Hizmetleri	31
3.1.2. Referans Hizmeti	31
3.1.3. Bilgisayarla Çevrimiçi Yayın Taraması	
Hizmeti	32
III.BÖLÜMÜN DİPNOTLARI ,.....	33
IV.BÖLÜM : OKUYUCULARIN ÖN ÇALIŞMALARININ TARAMA	
SONUÇLARINDAN TATMİN ÜZERİNDEKİ	
ETKİSİ (BULGULAR VE DEĞERLENDİRME)	
4.1. Çevrimiçi Bibliyografik Yayın Taramalarında	
Okuyucu Tatmini	34
4.1.1. Okuyucu Tatminini Etkileyen Faktörler	35
4.2. Çevrimiçi Bibliyografik Yayın Tarama-	
larından Okuyucunun Ön Çalışmasının	
Sonuçlardan Tatmin Üzerindeki Etkisi	
(Bulgular ve Değerlendirme)	36
4.2.1. Başvuru Türüne Göre Okuyucular	36

	<u>Sayfa No</u>
4.2.2. Yayın Taraması Başvurularının Amacı	37
4.2.3. Okuyucuların Yayın Taraması Sonuçlarıyla İlgili Görüşleri	38
4.2.3.1. Yayın Tarama Sonuçlarının İsbetliliği ..	43
4.2.4. Başvuru Türünün Sonuçlardan Tatmin Üzerine Etkisi	43
4.2.5. Okuyucuların Ön Çalışmalarının Sonuçlardan Tatmine Etkisi	46
4.2.5.1. İndeks ve/veya Abstraktları Tarama ve Sonuçlardan Tatmin Olma	46
4.2.5.2. Bibliyografya Tarama ve Sonuçlardan Tatmin Olma	50
4.2.5.3. Konuyla İlgili Makale ve/veya Raporları Okuma ve Sonuçlardan Tatmin Olma	50
4.2.5.4. Aynı Konuda Konferans/Seminer Hazırlama ve Sonuçlardan Tatmin Olma	51
4.2.5.5. Konuyla İlgili Kitapları Okuma ve Sonuçlardan Tatmin Olma	52
4.2.5.6. Aynı Konuda Başka Bir Merkeze Bilgi- sayarla Tarama Yaptırma ve Sonuçlardan Tatmin Olma	53
4.2.5.7. Aynı Konuda Kütüphaneciye Tarama Yap- tırma ve Sonuçlardan Tatmin Olma	54
4.2.5.8. Yayın Taraması İçin Başvurmadan Önce Başka Çalışmalar Yapanlar	55

	<u>Sayfa No</u>
4.2.5.9. Konuyla İlgili Anahtar Terimlerin Belirlenmesi ve Sonuçlardan Tatmin Olma	56
IV. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI	58
V.BÖLÜM : SONUÇ VE ÖNERİLER	60
EK: Okuyuculara Uygulanan Anket Soruları	65
BİBLİYOGRAFYA	68
ÖZET	77
SUMMARY	79

TABLOLARIN LİSTESİ

Sayfa No

TABLO 1.	Yayın Taraması Başvurularının Amacı	37
TABLO 2.	Yayın Taraması Sonucunda Yeterli Yayından Haberdar Olup Olmama	38
TABLO 3.	Başvuru Türüne Göre Okuyucuların Sonuçlara İlişkin Görüşleri	44
TABLO 4.	Başvuru Türüne Göre Sonuçlardan Memnun Olma..	45
TABLO 5.	İndeks/Abstrakt Tarama ve Sonuçlara İlişkin Görüşler	47
TABLO 6.	Yayın Taraması İçin Başvurmadan Önce İndeks/ Abstrakt Tarama ve Sonuçlardan Tatmin Olma ..	49
TABLO 7.	İlgili Makale ve/veya Raporları Okuma ve Sonuçlardan Tatmin Olma	50
TABLO 8.	Aynı Konuda Konferans/Seminer Hazırlama ve Sonuçlardan Tatmin Olma	52
TABLO 9.	Konuyla İlgili Kitapları Okuma ve Sonuçlardan Tatmin Olma	52
TABLO 10.	Aynı Konuda Daha Önceden Bilgisayarla Tarama Yaptırma ve Sonuçlardan Tatmin Olma	53
TABLO 11.	Yayın Taramasından Önce Kütüphaneciye Tarama Yaptırma ve Sonuçlardan Tatmin Olma...	55
TABLO 12.	Anahtar Terimlerin Belirlenmesi ve Sonuç- lardan Tatmin Olma	56

KISALTMALAR LİSTESİ

- x_T^2 : Tablodan Alınan Khi (ki) Kare Değeri
- x_H^2 : Hesaplanan Khi (ki) Kare Değeri
- SD : Serbestlik Derecesi
- α : Yanılma Olasılığı-Anlamlılık Düzeyi
- a.y. : Aynı yerde
- bkz. : Bakınız.
- y.a.g.e. : Yukarda adı geçen eser
- y.a.g.m. : Yukarda adı geçen makale
- y.a : Yeni adı

I. BÖLÜM

G İ R İ Ş

1.1. Konunun Önemi

Günümüzde bir çok kütüphane çevrimiçi (online) bilgi erişim sistemleri yardımıyla, çok kısa sürede, gerek duydukları bilgiye ulaşabilmektedirler. Çevrimiçi bilgi erişim sistemlerinin getirdiği olanaklardan, kataloglamadan yayın taraması hizmetlerine kadar pek çok alanda yararlanılmaktadır. Çevrimiçi sistemler, kütüphane hizmetlerine hız, kolaylık, kapsamlılık ve güncellik getirmiştir.

Müracaat hizmetlerinde bilgisayarla yapılan yayın taraması çalışmaları, çevrimiçi bilgi erişim sistemlerinin en yaygın kullanıldığı tür olarak bilinmektedir. Ülkemizde de 1984 yılından bu yana Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi¹ ve TÜRDOK², da (TÜBİTAK Dokümantasyon Merkezi) bilgisayarla yayın taraması hizmeti verilmektedir.

Yayın taraması istekleri kütüphanelere çok değişik yollarla ulaşmaktadır. Kişisel başvurunun yanında mektup, telefon, teleks ve telefaksla da istekle bulunulabilmektedir. Ancak, kişisel başvurularda taramayı yapacak kütüphanecilerle doğrudan görüşme olanağı vardır.

Bilgisayarla yayın taraması başvurularında, çoğunlukla, araştırmacıların asıl amacı,yeni başladıkları ya da sürdürmekte oldukları araştırma konularıyla ilgili yayınların taranmasıdır. Yapılan yayın taramalarından okuyucuların istek ve beklentilerine uygun, sağlıklı sonuçlar almak, hizmetin başlıca hedefidir.

Bu tür hizmetlerin okuyucu tatmini açısından değerlendirilmesinde pek çok faktör rol oynamaktadır³. Ancak yayın taraması sonucunda istenilen/beklenen yayınlara ulaşılabilmesi, öncelikle, uygun anahtar terimlerin seçimini gerektirir. Anahtar terimlerin belirlenmesinde genellikle basılı kaynaklar esas alınmaktadır. Konuyla ilgili indeks, abstrakt, bibliyografya ve benzeri başvuru kaynaklarıyla, diğer basılı yayınların (makaleler, raporlar vb.) incelenmesi olarak nitelendirebileceğimiz ön çalışma, okuyucunun hem uygun anahtar terimler verebilmesinde, hem de konu kapsamı ile ilgili fikir edinebilmesinde etkili olabilecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotez

Araştırmamızın amacı, çevrimiçi bibliyografik yayın taraması isteklerinde, okuyucunun ön çalışma yapmış olup olmasının, sonucun tatmin edici olup olmaması üzerindeki etkisini belirleyebilmektedir. Böylece, okuyucunun taramasını istediği konuyla ilgili bilgisiyle, tarama sonuçlarından tatmini arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

Bu durumda araştırmamızın hipotezi: "Bilgisayarla yapılan yayın taramalarında okuyucunun istekte bulunduğu konuyla ilgili ön çalışma yapmış olması ile sonuçtan tatmini arasında anlamlı bir ilişki vardır", şeklindedir.

1.3. Yöntem

Araştırmayı yürütebilmek için "Betimleme Yöntemi" seçilmiştir. Mevcut durumlar, koşullar ve özelliklerin aynen ortaya koyulmaya çalışıldığı betimleme araştırmalarında, mevcut olayların, daha önceki olay ve koşullarla ilişkileri dikkate alınarak, durumlar arasındaki etkileşim açıklanmaya çalışılır⁴.

1.3.1. Çalışma Alanı ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırma Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezinde yürütülmüştür⁵. Merkez Aralık 1984'den bu yana çevrimiçi bibliyografik yayın taraması hizmeti vermektedir. Araştırma süremizin kapsadığı

Ağustos 1987 sonu itibariyle 10130 yayın taraması yapılmıştır. Başvuruların 4847'si (\sim %48) kişisel ve 5283'ü (\sim %52) diğer (mektup, telefon, teleks, telefaks) türdedir⁶.

Araştırma yöntemine uygun olarak verilerin toplanmasında anket ve katılarak gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır.

Anket sorularının hazırlanmasında bilgisayarla yapılan yayın taramalarının değerlendirilmesi ve okuyucu tatminine ilişkin araştırmalarda kullanılan sorular incelenmiş, çalışmanın amacına uygun şekilde düzenlenmiştir.

Hazırlanan sorular gerekli düzeltmelerin yapılabilmesi amacıyla 20 kişilik bir ön grupta test edilmiştir.

Araştırma verileri Haziran-Ağustos 1987 döneminde toplanmıştır. Bu dönemin seçiminde, özellikle, üniversitelerde derslerin kesilmesi, dolayısıyla araştırmaların başlatılmasına uygun bir ortam oluşması, yine özellikle lisans-üstü araştırma önerilerinin çoğu üniversitede hazırlanmaya başladığı dönem olması rol oynamıştır.

Haziran-Ağustos 1987 döneminde mektup, telefon, teleks ve telefaks ile başvuran okuyuculardan basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 85 okuyucuya yayın taraması sonuçları gönderildikten bir süre sonra anket formu postalanmıştır. Toplam 61 okuyucudan (% 71) cevap alın-

mıştır. Üç okuyucunun anketi hatalı doldurma ve bir form da geç gelmesi nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmıştır. Yine mektup ve telefonla başvurup, sonuçları elden almaya gelen 13 okuyucu tarafından doldurulan anket formlarıyla birlikte toplam 70 okuyucu örneklemin ilk grubunu oluşturmuştur.

Aynı dönemde (Haziran-Ağustos 1987) kişisel olarak başvurarak sonuçları elden almaya gelen okuyuculara da yayın taraması sonuçlarıyla birlikte anket formu verilmiştir.

Örneklem büyüklüğünün evreni temsil edebilmesi düşüncesiyle, kişisel ve diğer türde (mektup, telefon, telex, telefaks) başvuruların oranı aynı tutulmuştur. Kişisel başvurarak, sonuçları elden almaya gelen okuyuculardan alınan anket formlarından 65'i (evrene göre %48) basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Böylelikle, 0.10 yanılma olasılığıyla, 135 kişilik bir örneklem kitle si üzerinde araştırma verileri değerlendirilmiştir.

Toplanan anket verileri istatistik yöntemlerden yararlanılarak, bilgisayar aracılığıyla değerlendirilmiş ve tablolarla açıklanmıştır. Dağılımlar arasındaki anlamlılığın belirlenebilmesi için Ki (khi) Kare Testi kullanılmıştır.

Ki Kare Testi ile, sayımla belirtilen kitlelerde, iki ya da daha çok sayıda gruplar arasındaki farkın önemli/

anlamli olup olmadigi saptanabilir⁷.

Ki Kare (X^2) değerinin hesaplanmasında, her ilişki için bir hipotez kurulur. Gruplarda deneysel (gözlenen) değerlere ilişkin teorik (beklenen) değerler hesaplanır. Buna bağlı olarak hesaplanan Ki Kare değeri (X_H^2), tabloda-ki değere eşit ya da büyükse hipotez reddedilir. Böylelikle, değişkenler arasındaki farkın tesadüflere dayalı olmayıp, anlamli bir ilişki olduğu söylenebilir. X_H^2 değeri, Ki Kare Tablo değerinden (X_T^2) küçükse farklılık anlamsızdır denir ve hipotez kabul edilir.

1.4. Düzen

Araştırma raporu beş bölümden oluşmaktadır :

I. Bölüm, Giriş bölümü olup, konunun önemi, araştırmanın amacı, hipotez, araştırma yöntemi, çalışma alanı, veri toplama teknikleri, araştırma raporunun düzeni, terminoloji ve kaynaklar hakkında bilgi verilmektedir.

II. Bölüm, çevrimiçi bilgi erişim sistemlerine ayrılmıştır. Çevrimiçi sistemlerin gelişimi, veri tabanları, başlıca çevrimiçi tarama servisleri, çevrimiçi bibliyografik taramalar, bu taramaların sağladığı olanaklar ve getirdiği sorunlar gibi konular üzerinde durulmaktadır.

III. Bölümde, araştırmanın yürütüldüğü Yükseköğretim Kurulu Dökümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi tanıtılmaktadır.

IV. Bölümde önce okuyucu tatmini üzerinde durulmakta ve daha sonra yapılan araştırmanın bulguları ve değerlendirilmelere yer verilmektedir.

V. Bölüm sonuç ve önerilere ayrılmıştır.

Dipnotlar bölüm sonlarında bulunmaktadır. Uygulanan anket soruları "Ek" olarak verilmiştir. Yararlanılan kaynakların listesi ile araştırmanın Türkçe ve İngilizce özeti son bölümde yer almaktadır.

1.5. Terminoloji/Tanımlar

Çevrimiçi Bibliyografik Tarama : Belirli bir konuya ilişkin yayınların bibliyografik bilgilerinin (yazar adı, yayın adı, dergi ya da yayınevi adı, yayın yılı, sayfa vb.) bir terminal aracılığıyla taramanın yapılacağı veri tabanına doğrudan bağlanılarak, anında alınmasıdır.

Okuyucu Tatmini : Okuyucuların/kullanıcıların verilen hizmet ve/veya hizmetlerden memnun/hoşnut olup, olmamaları.

Çıktı : Bilgisayardan yayın taraması sonucunda alınan liste.

Konuyla ilgili diğer terimler, ilgili bölümlerde, yeri geldikçe açıklanmıştır.

1.6. Kaynaklar

Araştırma konusu ile ilgili bilgilere ulaşabilmek amacıyla

Öncelikle bir yayın taraması yapılmıştır.

Yayın taraması yapılan başlıca kaynaklar şunlardır:

Library and Information Science Abstracts⁸ (1970-1987)

Information Science Abstracts⁹ (1970-1987)

Library Literature¹⁰ (1970-1987)

Türkiye Bibliyografyası¹¹ (1977-1987)

Türkiye Makaleler Bibliyografyası¹² (1977-1987)

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni¹³ (y.a. Türk

Kütüphaneciliği) (1975-1987)

Yabancı kaynaklarda "online search", "online information retrieval", "online literature searching", "user satisfaction" gibi değişik başlıklardan tarama yapılmıştır.

Ayrıca çoğunlukla çevrimiçi sistemler ve uygulamalarıyla ilgili konulara yer veren Online¹⁴ (1984-1987), Online Review¹⁵ (1984-1987) ve Journal of the American Society for Information Science¹⁶ (1970-1979, 1983-1987)'in ulaşılabilen sayıları tek tek taranmıştır.

Araştırma raporunun yazımında Turabian'ın, A Manual for Writers of Term Papers, Theses, and Dissertations¹⁷ ve Karasar'ın Araştırmalarda Rapor Hazırlama¹⁸ adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından hazırlanan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi¹⁹ uygulanmıştır.

I. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

1. Nilüfer Tuncer. "Yükseköğretim Kurulu Dökümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi". Yükseköğretim Bülteni, 1 (1) Mart 1986, s.33.
2. "TÜBİTAK/TÜBES Bilgi Erişim Sistemi". Bilişim, 19-20, Mart-Haziran 1985, s.15.
3. Raya Fidel and Dagobert Soergel. "Factors Affecting Online Bibliographic Retrieval: A Conceptual Framework for Research". Journal of the American Society for Information Science, 34 (3) 1983, ss.163-180.
4. Saim Kaptan. Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri. Ankara, 1982, s.63.
5. Merkezle ilgili daha ayrıntılı bilgi için III.Bölüm'e bakınız.
6. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi Yayın Tarama İstatistikleri.
7. Alaattin Kutsal ve Zehra Muluk. Uygulamalı Temel İstatistik. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Basımevi, 1978, s.163.
8. Library and Information Science Abstracts. London: Library Association, 1969-
- 9- Information Science Abstracts. New York, NY.: Plenum Publishing Co., 1966-

10. Library Literature. New York, NY.: H.W.Wilson Co.,1936-
11. Türkiye Bibliyografyası. Ankara:Milli Kütüphane, 1939-
12. Türkiye Makaleler Bibliyografyası. Ankara: Milli Kütüphane, 1952-
13. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1952-1986 (y.a. Türk Kütüphaneciliği. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1987-).
14. Online. Weston, CT.: Online Inc., 1977-
15. Online Review. Medford, NJ.: Learned Information Inc., 1977-
16. Journal of the American Society for Information Science. New York, NY.: John Wiley and Sons, 1950-
17. Kate L.Turabian. A Manual for Writers of Term Papers, Theses, and Dissertations. 4th ed. Chicago: University of Chicago Press, 1973.
18. Niyazı Karasar. Araştırmalarda Rapor Hazırlama. Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık, 1984.
19. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi. (Enstitü Yönetim Kurulu'nun 17.2.1984 tarihli oturumunda kabul edilmiştir. Metin teksirdir.)

II. BÖLÜM

ÇEVİRİMİÇİ BİLGİ ERİŞİM SİSTEMLERİ

2.1. Çevrimiçi Bilgi Erişim Sistemlerinin Gelişimi

Bugün kütüphanelerde yaygın olarak kullanılmaya başlanılan çevrimiçi bilgi erişim sistemlerinin temellerinin 1950'lerde, bilgisayarların değişik alanlarda hizmete girmesiyle atıldığı söylenebilir¹.

1940'lardan önce bilgi erişim sistemleri tümüyle elle işlenebilir türdeydiler: Kart ve basılı indeks ve kataloglar gibi. "Precoordinate" (önceden düzenlenmiş) olan bu erişim araçları tek boyutlu düzenlenmeleriyle, tarama ve erişim için çok sınırlı bir kapasiteye sahiptirler. İlk "postcoordinate" (kullanılırken düzenlenebilen) sistemler, modern bilgisayara dayalı sistemlerin öncüsü olmuşlardır. Çağdaş bilgi erişim sistemlerinde kütük düzenlenmesinde kullanılan iki temel biçim (terim girişi ve materyal girişi), 1940'larda Batten ve Mooers tarafından getirilmiştir².

İlk veri tabanlarıyla ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak ilk veri tabanlarının 1950'lerde bilgisayarlarda kullanılan delikli kartların paketi olduğu söylenebilir³. Bilgisayara dayalı ilk bilgi erişim sistemleri de 1950'lerde ortaya çıkmaya başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşının ardından bilimsel ve teknik araştırmalarda görülen büyük artış ve bilgisayar teknolojisindeki yenilikler, veri tabanlarının gelişiminde en önemli rolü oynamışlardır. Bilimsel ve teknik bilginin ve dolayısıyla yayınların artması, bilgi erişimde, klasik olarak el taramasına dayanan yöntemlerin kullanılmasının yetersiz kalmasına neden olmuştur.

1960'da National Library of Medicine (NLM: Amerikan Ulusal Tıp Kütüphanesi) MEDLARS Sistemini düzenlemeye başlamış ve 1964'de MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System: Tıbbi Literatürü Analiz ve Erişim Sistemi) veri tabanından "batch" taramalarına olanak sağlanmıştır.

Benzer olarak "Chemical Abstracts Service" (CAS), 1955'de bir araştırma ve geliştirme birimi kurmuş ve 1961'de "Chemical Titles" (CT) veri tabanını oluşturmuştur⁴. 1965 yılında yayınlanan "Chemical and Biological Activities" (CBAC) hem basılı formda, hem de bilgisayar için manyetik teyp üzerinde hazırlanmıştır⁵.

"National Library of Medicine" ve "Chemical Abstracts Service"i diğer indeksleme ve abstraktlama kuruluşları (servisleri) izlemiştir. "Engineering Index" 1967'de ve "Biosciences Information Service" (BIOSIS) 1969'da manyetik teyp dağıtım servisleri kurmuşlardır. Yine 1969'da "Library of Congress" MARC (Machine-Readable Catalog: Makinaca Okunabilir Katalog) teyplerine üyelik mümkün olmuştur.

1970'lerden önce veri tabanlarının taranmasında, manyetik teyp üzerindeki bilgiye erişimin tek yolu olan "batch" yöntemi kullanılmaktadır. "Batch" (toptan, yığın tarama), çevrimiçi taramaya göre uzun zaman gerektiren bir işlemdir. Tarama stratejisinin değiştirilebilmesine olanak yoktur. Çevrimiçi sistemlere geçişte, disk depolama sistemlerinin bilgisayar teknolojisinde kullanılması, en önemli rolü oynamıştır. Disk üzerindeki bilgiye sıradan erişimin mümkün olmasıyla, veri tabanlarının çevrimiçi olarak taranmasına olanak sağlanmıştır.

Veri tabanlarının çevrimiçi taranmasıyla ilgili ilk gösteriyi SDC, 1960'da, Protosynthex ile gerçekleştirmiştir⁶.

Çevrimiçi sistemler başlangıçta sınırlı alanlara hizmet vermişlerdir. Bunların başında: NASA (National Aeronautics and Space Administration: Amerikan Havacılık ve Uzay Dairesi), Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvet-

leri, New York Eyaletinde seçilmiş tıp kütüphaneleri (MEDLARS veri tabanından yapılan taramalar için) gelmektedir.

1970'lerin ilk yarısında başlıca indeksleme ve abstraktlama firmaları işlemlerini bilgisayar yardımıyla yapmaya başlamışlardır. Böylece üretim giderleri azalmakta ve basım süresi kısalmaktadır. Basılı bibliyografik müracaat kaynaklarının makinaca okunabilir ikinci nüshaları, böylece, başlangıçta bir yan ürün olarak gelişmiştir⁷.

1971-72 yılları çevrimiçi sistemlerin yaygınlaşmaya başladığı bir dönem olmuştur. 1971'de "National Library of Medicine" (NLM)'nin çevrimiçi sistemi olan MEDLINE (MEDLARS-On-Line) hizmete sunulur. 1972'de ilk ticari çevrimiçi hizmet veren firma olarak, DIALOG, üç veri tabanı ile çalışmalarını başlatır⁸.

Çevrimiçi bilgi erişim sistemlerinin gelişimlerine katkıda bulunan faktörler⁹:

1. Makinaca okunabilir veri tabanları: Basılı materyallerin elektronik basımı ve/veya dağıtımı için, yayıncıların ve diğer kuruluşların, makinaca okunabilir sayısal veri ve/veya metin bilgilerini içeren veri tabanları hazırlamaları önemli faktörlerden ilkidir.

2. Güçlü-ortak zamanlı bilgisayarlar: Bilgisayarların kapasitelerinin artmasıyla, aynı anda çok daha fazla kullanıcının iletişim kurup, sistem olanaklarından yararlanabilmesi mümkün olmuştur.

3. Hızlı erişimli bilgisayar depolama birimleri: Modern, yüksek hızlı ve yüksek kapasiteli bilgisayarlar, daha fazla depolama ve veri işleme olanakları sağlamışlardır. Verilere erişim süresi kısalmış ve maliyet düşmüştür.

4. Hızlı, düşük ücretli bilgisayar terminalleri: Bilgisayar terminalleri eskilerine oranla daha kullanışlı, hızlı ve düşük maliyetlidir. Bugün dakikada iletilebilen karakter sayısı (baud), sistemin özelliğine göre 30 (300 baud), 120 (1200 baud) ve 240 (2400 baud) olabilmektedir.

5. Etkileşimli erişim programları: Sistemin çevrimiçi olarak taranabilmesine olanak sağlayan, kullanıcıya yönelik erişim programlarının hazırlanması.

6. Telekomünikasyon ağları: Telekomünikasyon ağları, sayısal (digital), makinaca okunabilir verileri, telefon ağları, mikrodalgalar ve iletişim uyduları aracılığıyla iletmektedir. Uzun mesafeli iletişimde maliyet ilk zamanlardan düşüktür. Bugün kullanılan başlıca iletişim ağları Amerika Birleşik Devletleri'nde TELENET ve TYMNET, Kanada'da ise DATAPAC'dır.

2.2. Veri Tabanları

Veri tabanları, bilgisayarla erişilebilen makinaca okunabilir veri ve/veya bilgilerin koleksiyonudur¹⁰. Veri tabanları, veri bankaları ya da bilgi bankaları olarak da adlandırılmaktadırlar.

Çevrimiçi olarak değişik türde veri tabanlarına erişim mümkündür. Veri tabanları konu alanları, içerdikleri veri türü, amaçları, coğrafik ve kronolojik kapsamları, günclenme sıklıkları ve benzeri özellikleriyle birbirlerinden farklıdırlar. Bu nedenle değişik şekillerde sınıflandırılabilirler¹¹. Ancak genelde aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz¹²:

1. Referans veri tabanları: Bu veri tabanları, kullanıcıyı, bilgi gereksinimini karşılayacak kaynak ve/veya kaynaklara gönderirler. Referans veri tabanları, bir soruya tam cevabı sağlamazlar, ancak, kullanıcıya cevabı almak için nereye başvurması gerektiğini bildirirler. Yani kullanıcıyı ek bilgi ya da tüm metni sağlayabileceği kaynağa yöneltirler. Bazı veri tabanları özet bilgileri de kapsamaktadır. İki türe ayrılabilirler:

- Bibliyografik veri tabanları: Bu veri tabanları süreli yayın makaleleri, patentler, raporlar, tezler, kitaplar, konferans bildirileri ve benzeri gibi kaynakların bibliyografik künyelerini (referanslarını) içerirler.

- Gönderici (Referral) ya da rehber veri tabanları: Bu veri tabanları basılı yayınlar dışında kalan kaynaklara gönderme yaparlar. Kişiler, kurumlar, gör-işit araçları ve benzeri kaynaklara ilişkin referansları içerirler.

2. Kaynak veri tabanları: Asıl bilginin tümünü içeren veri tabanlarıdır. Bu veri tabanları son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır.

- Sayısal (Numerik) veri tabanları: İstatistiksel ya da diğer sayısal verileri içerirler. (İthalat/İhracat oranları, nüfus ve işgücü istatistikleri, ürün fiyatları, üretim verileri vb.)

- Metin ve Sayısal veri tabanları : Ansiklopedik bilgi, el kitabı ya da sözlük bilgisi niteliğinde verileri içerirler. (Tanımlar, fiziksel özellikler, kimyasal terminoloji vb.)

- Tam metin veri tabanları: Dokümanın tam metnini içerirler. Tam metin veri tabanları özellikle hukuk (LEXIS, WESTLAW) ve gazetecilik (New York Times Information Service, Associated Press) alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadırlar.

2.3. Veri Tabanı Üreticileri

Veri tabanı hazırlayan kuruluşlar, veri tabanı üreticileri olarak adlandırılmaktadırlar. Veri tabanı üreticileri genellikle kuruluş türüne göre sınıflandırılmaktadırlar:

1. Ticari firmalar: Tümüyle ticari amaçla kurulmuş bu veri tabanı üreticilerine örnek olarak Data Courier (ABI/INFORM, PHARMACEUTICAL NEWS INDEX), Institute for Scientific Information (ISIS) (SOCIAL SCISEARCH, SCISEARCH) ve ABC-Clio, Inc. (HISTORICAL ABSTRACTS, ARTBIBLIOGRAPHIES MODERN) verilebilir.

2. Devlet kuruluşları: National Library of Medicine (MEDLINE), Educational Resources Information Center (ERIC), National Agricultural Library (AGRICOLA) ve benzeri devlet kuruluşları bu tür veri tabanı üreticileridir.

3. Meslek dernekleri: Institute of Electrical Engineers (INSPEC), American Psychological Association (PSYCHINFO), American Society for Metals (METADEX) gibi dernekler, veri tabanı üreten meslek derneklerine örnek gösterilebilirler.

Özellikle referans veri tabanlarının üreticileri, basılı indeks ve abstraktların da yayıncılarıdır. Ancak bazı veri tabanlarının yalnızca makinaca okunabilir türleri hazırlanmaktadır. (Sözelimi Data Courier tarafından hazırlanan ABI/INFORM).

Değişik kuruluşlarca üretilen veri tabanları ya üretici kuruluşlar tarafından doğrudan (MEDLINE, New York Times Information Bank vb.) ya da aracı firmalar tarafından (DIALOG, BRS, ORBIT vb.) hizmete sunulmaktadır.

2.4. Çevrimiçi Ticari Tarama Servisleri

Gerekli tüm bilgisayar işlemleri ve hizmetlerini sağlayarak (danışmanlık, eğitim, dokümantasyon) bir ya da birden fazla veri tabanını kullanıma sunan kuruluşlardır¹³. Aracı firma (vendor), veri tabanı satıcısı (database vendor), tarama servisi (search service) olarak da adlandırılmaktadırlar. Kütüphane ve diğer bilgi merkezlerinde kullanılan başlıca çevrimiçi tarama servisleri: DIALOG Information Retrieval Service, BRS-Bibliographic Retrieval Services, Inc., Orbit Information Technologies Corporation-SDC'dir¹⁴.

2.4.1. DIALOG Information Retrieval Services

DIALOG Information Retrieval Service, 1963'de, "Lockheed Missiles and Space Company" (Lockheed Roket ve Uzay Şirketi)'nin desteklediği bir araştırma ve geliştirme projesi olarak doğmuştur. Lockheed Bilgi Bilimleri Laboratuvarı, bilimsel ve teknik bilgilerde ortaya çıkan artışa, bilgisayara dayalı yöntemlerle, pratik çözümler sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1965'de kullanıcı ile doğrudan etkileşimi sağlayan ilk gösteri yapılmıştır¹⁵.

1968'de NASA'nın (Amerikan Havacılık ve Uzay Dairesi) doküman koleksiyonunu bilgisayara dayalı bir sistem olarak düzenlemek amacıyla bir sözleşme imzalanmıştır. Sistem NASA RECON (Remote Console Information Retrieval Service) adını alarak, DIALOG diline başarıyla aktarılmıştır¹⁶. Bunu diğer benzer kuruluşlarla sözleşmeler izlemiştir: U.S. Atomic Energy Commission (AEC), European Space Agency (ESA), U.S. Office of Education ve National Technical Information Service (NTIS) gibi.

1972'de üç veri tabanı ile ticari bir firma şeklinde dönüşerek, erişim programının adı olan DIALOG adını almıştır. Bugün benzerleri arasında en fazla veri tabanını kullanıma sunan firmadır. 297 veri tabanına sahiptir¹⁷. Merkezi Kalifornia'da Palo Alto'dadır.

2.4.2. BRS-Bibliographic Retrieval Services

BRS çevrimiçi çalışmalarını 1976'da başlatmıştır. Bibliyografik erişim için, IBM STAIRS erişim yazılımı değiştirilerek, uygulanmıştır. 1977'de dokuz veri tabanı ile çevrimiçi servisi kurulmuştur. Diğer firmalara göre kullanım ücretlerinin düşük olması, özellikle üniversite kütüphanelerinde yaygın olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bugün 150 veri tabanını hizmete sunmaktadır¹⁸. Merkezi New York'ta bulunmaktadır.

2.4.3. ORBIT Information Technologies Corporation/SDC
Information Services

System Development Corporation (SDC) tarafından kurulmuştur. SDC, Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri tarafından, İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan ve SAGE erken uyarı sistemini geliştiren Rand Corporation'ın bir yan kuruluşudur. SAGE programını hazırlayan kişilerle kurulan System Development Corporation, 1959'da kâr amacı gütmeyen bir firma olarak yeniden düzenlenmiştir.

SDC'nın çevrimiçi çalışmaları, 1963'de, Birleşik Devletler Savunma Geliştirme Araştırmaları Projeleri Ajansı (U.S. Department of Defense Advanced Research Projects Agency, ARPA)'nın bibliyografik kayıtlarını, etkileşimli (çevrimiçi) depolama ve erişim için bir sistem hazırlamak amacıyla sözleşme imzalanmasıyla başlamıştır¹⁹.

SDC, 1968'de kâr amacı güden bir firma şeklini alır. National Library of Medicine (NLM)'nin yayınladığı "Index Medicus"'un basım çalışmalarını destekleyecek bir çevrimiçi sistemin gerçekleştirilmesinde ortak çalışılır. Bu çalışmaların sonucunda, bugün MEDLINE olarak tanınan servis kurulmuştur²⁰.

SDC ORBIT (Online Retrieval of Bibliographic Information and Text) yazılımı, ARPA ve NLM projelerinin bir yan ürünüdür. Ticari faaliyetlerini, Ocak 1973'de üç veri tabanı ile başlatmıştır. İlk kullanıma sunduğu

veri tabanlarından biri olan MEDLINE ile sözleşmesi bozulmuştur. Bugün 130 veri tabanına sahiptir²¹.

2.5. Çevrimiçi Tarama (Online Searching)

Çevrimiçi tarama, bir bilgisayar veya terminal kullanılarak, bir telekomunikasyon ağı aracılığıyla, uzaktaki bir bilgisayara bağlanmasıyla gerçekleşir. Taramayı yapan kişi sistemin özelliklerine göre önceden tanımlanmış komutlar kullanarak, sistemle doğrudan iletişim kurabilir. Çevrimiçi tarama etkileşimli (interactive), yani iki yönlüdür. Bu nedenle taramayı yapan kişi ile bilgisayar sistemi arasında bir diyalog niteliğindedir. Kullanıcı istediklerinin karşılıklarını çok kısa süre içinde izleme, gözden geçirme, gerektiğinde tarama stratejisinde değişiklikler yapma olanağına sahiptir.

2.5.1. Çevrimiçi Olarak Yapılabilen Tarama Türleri²²

- Geriye dönük tarama (retrospective search): Geriye dönük tarama belirli bir konu, belirli bir doküman türü, belirli bir yazarın çalışmaları ve benzeri alanlarda, konuyla ilgili yayınların, bir veya birden fazla veri tabanından, en yeni yayınlardan geriye, eski yıllara inilerek yapılmasıdır.

- Kapsamlı tarama (comprehensive search): Kapsamlı tarama genellikle belirli, özel bir konuda yapılır. Uygun veri tabanı ya da veri tabanlarından, erişilebilen

tüm yılların, doküman türlerinin, yazarların ve benzeri alanların taranmasıdır.

- Seçimli tarama (Selective search): Belirli bir kuruluş ya da kişi tarafından sürdürülmekte olan son çalışmaların listesi, güncel bir olayla ilgili gazete haberleri ya da bir şirketin mali durumu seçimli taramalara örnek olarak verilebilir. Çevrimiçi taramaların esnekliği, elle yapıldığında çok zor olacak seçimli taramaların yürütülmesini mümkün kılar.

- Seçimli bilgi duyurusu taraması (selective dissemination of information search): Bu tür taramalar, belirli bir kullanıcının ilgilendiği belirli bir konu alanındaki yeni yayınları, belirli aralıklarla duyurmak amacıyla yapılır. Bunun için öncelikle kullanıcının ilgi profilinin bilgisayara kaydedilmesi gerekmektedir. Böylelikle sisteme her yeni belge girişinde, kullanıcının profili ile karşılaştırılarak uygun bulunan her belge düzenli aralıklarla kullanıcıya bildirilmektedir. Çevrimiçi sistemler, bu tür taramaların yürütülebilmesi için idealdir.

- Hazır bilgi taraması (Ready-reference search): Kaynak veri tabanlarının çoğalması bu tür taramaların yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Belirli bir kuruluş ya da yazarın adresi, belirli alanlarda verilen ödüller, biyografiler ve benzeri bilgilerin sağlanmasında çevrimiçi sistemler kullanılabilir.

2.5.2. Çevrimiçi Taramaların Avantajları²³

- Hız: Bilgisayarla çevrimiçi olarak yapılan taramalar, elle ya da çevrimdışı (offline) olarak yapılan taramalardan çok daha hızlıdır. Bir çevrimiçi taramanın yapılması ortalama 5-15 dakika almaktadır.

- Kapsamlılık: Her geçen gün artan yayın sayısı, en büyük kütüphanelerin bile tüm yayınlara sahip olmasını olanaksızlaştırmaktadır. Çevrimiçi taramaların getirdiği kolaylıklarla, kütüphaneler, sahip oldukları basılı kaynaklardan çok daha geniş alanlarda bilgileri kullanıcılarına iletme olanağına kavuşmuşlardır. Bu arada sadece makinaca okunabilir veri tabanlarının da sayısı her geçen gün artmaktadır.

- Güncellik: Veri tabanları günlük, haftalık, on beş günlük ya da aylık olarak günlenebilmektedirler. Bu nedenle basılı türleriyle karşılaştırıldığında çok daha güncel yayınlara kolay ve hızlı erişim mümkündür.

- Esneklik: Çevrimiçi taramalarda erişim noktaları çok çeşitlidir. Belirli bir konudan girilebileceği gibi, belirli bir dil, doküman türü, yazar, yayıncı, ülke, kurum gibi çok daha özel girişlerle istenilen yayın ve/veya yayınlara ulaşmak mümkündür.

Çevrimiçi taramaların getirdiği bir olanak da sonuçların ekranda hemen izlenerek, gerektiğinde tarama stratejisinde değişiklikler yapılabilmesidir.

- Uygunluk: Çevrimiçi tarama telefon hattı, elektrik ve terminalin bulunup, uygun bağlantıların yapıldığı her yerde yürütülebilir.

- Maliyet: Genelde çevrimiçi tarama, el taraması ile karşılaştırıldığında, harcanan süre ve emek açısından çok daha ucuza malolmaktadır. Elchesen tarafından yürütülen bir araştırmada, maliyet belirleyicileri olarak: basılı yayınlara abone ve veri tabanlarının kullanım ücretleri, işgücü, gerekli araç-gereç ve çalışma yeri, çevrimiçi taramalarda telekomunikasyon giderleri esas alınmıştır. Araştırma sonucunda geriye dönük taramalarda, çevrimiçi taramanın maliyeti 26 dolar iken, el taramasının maliyetinin 30 doları geçtiği görülmüştür²⁴.

- Meslek elemanlarının iş tatminlerinin artması: Kütüphane hizmetlerinde çevrimiçi sistemlerin getirdiği olanaklardan yararlanılmasıyla, kütüphanecilerin çok daha kısa sürede, çok daha fazla bilgi sağlamaları mümkün olmaktadır. Böylece meslek elemanlarının verimliliği ve prestiji artmaktadır.

2.5.3. Çevrimiçi Taramaların Yetersiz Yönleri ve Sorunlar

1. Çevrimiçi sistemler kullanılarak genellikle eski yayınlara erişilmesi mümkün olmamaktadır. Veri tabanlarının büyük bir bölümü 1970'lerden sonra yayınlanan yayınları içermektedir.

2. Veri tabanlarının büyük bir bölümü fen bilimleri ve tıp konularını kapsamaktadır. Sosyal Bilimler ve Edebiyat-Sanat alanlarında yeterli veri tabanı bulunmamaktadır.

3. Sistemde, terminalde, telefon hatlarında zaman zaman meydana gelen arızalar, kullanımın aksamasına neden olmaktadır.

4. Tarama giderlerine okuyucuların katılıp katılmaması sorunu halen pek çok kütüphanede çözümlenememiştir.

5. "Bilgisayarlı taramalar kullanıcıyı hazıra alıştırdığından, lisans, hatta yüksek lisans düzeyinde kullanılması uygun görülmemektedir. Çünkü bu kullanıcılar hiç bir zaman indeks ve abstrakt kullanmayı öğrenmemekte, böylece kütüphanelerin ve bilgisayarların kötü bir kullanıcısı olmaktadır"²⁵.

II. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

1. M.Lynne Neufeld and Martha Cornog. "Database History: From Dinosaurs to Compact Discs". Journal of the American Society for Information Science, 37(4) 1986, s.183; ayrıca bkz. F.W.Lancaster. "Online Information Systems". Encyclopedia of Library and Information Science, New York: Marcel Dekker, 1977, c.20, s.394.
2. Lancaster, a.y.
3. Neufeld and Cornog, y.a.g.m. s.183.
4. Martha E.Williams. "Electronic Databases". Science, 228 (4698) April 26, 1985, s.446.
5. Neufeld and Cornog, y.a.g.m. s.183.
6. a.y. s.184.
7. Richard de Gennaro. "Providing Bibliographic Services from Machine-Readable Data Bases- the Library's Role". Journal of Library Automation, 6(4) December 1973, s.216.
8. Ryan E. Hoover, ed. The Library and Information Manager's Guide to Online Services. White Plains, NY.: Knowledge Industry Publications, Inc., 1980, s.11.

9. Directory of Online Databases. New York: Cuadra/Elsevier, 8 (1) Jan 1987, s.vii :, ayrıca bkz. Hoover, y.a.g.e., ss.2-10.
10. Ching-chih Chen and Susanna Schweizer. Online Bibliographic Searching : A Learning Manual. New York: Neal Schuman, 1981, s.1.
11. Online Database Directory. New York: Mac Millan Publishing Company, 1983, ss.3-4; ayrıca bkz. Williams, y.a.g.m., s.445-447.
12. Chen and Schweizer, y.a.g.e. ss.1-2 ; ayrıca bkz. Hoover, y.a.g.e. ss.18-19; Directory of Online Databases, y.a.g.e. ss.vii-viii.
13. Greg Byerly. Online Searching: A Dictionary and Bibliographic Guide. Littleton, Colo: Libraries Unlimited, Inc., 1983, s.32.
14. Chen and Schewizer, y.a.g.e. s.5.
15. Joyce Hoskinson Camp. "Developments at Dialog". Online Review, 9(5) October 1985, s.377.
16. a.y.
17. Dialog Information Retrieval Services, Bluesheets. December 1987, B-1.
18. BRS/SEARCH Service Charges. September 1987.
19. Hoover, y.a.g.e. ss.11-12.

20. a.y. s.12
21. Orbit Information Technologies Search Service, Price List 1987.
22. Hoover, y.a.g.e. ss.16-17.
23. Carlos A.Cuadra. "Commercially Funded On-Line Retrieval Services-Past, Present, and Future. Aslib Proceedings, 30(1) January 1978, ss.4-7; ayrıca bkz. Hoover, y.a.g.e. s.19; Chen and Schweizer, y.a.g.e. ss.5-6.
24. Dennis R.Elchesen. "Cost-Effectiveness Comparison of Manual and On-Line Retrospective Bibliographic Searching. Journal of the American Society for Information Science, 29(2) March 1978, ss.56-66.
25. Nilüfer Tuncer. "Kütüphanelerde Bilgisayar Kullanımının Getirdiği Sorunlar". Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 35(2) 1986, s.12.

III. BÖLÜM:

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

DOKÜMANTASYON VE ULUSLARARASI BİLGİ TARAMA MERKEZİ

Araştırmanın yürütüldüğü Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezinin temeli 1983 yılında atılmış ve 26 Aralık 1984 tarihinde hizmetlerini başlatmıştır¹.

Merkezin amacı, "öncelikle üniversitelerin bütün elemanlarına, ayrıca ihtiyaç duyan bütün araştırmacı ve araştırma kurumlarına hizmet sunmaktadır"².

Özellikle süreli yayın alımlarının üniversite kütüphanelerinin bütçelerinde çok yüklü bir yer tutması, diğer taraftan, aynı yayınların bazen birbirine çok yakın kütüphanelere alınarak kullanıma sunulmasının getirdiği sakıncaları (ödeme ve işgücü açısından) bir ölçüde önleyebilmek amacıyla, bu tür yayınların, üniversite kütüphaneleri için çok gerekli olanlar dışında, bir merkezde toplanarak hizmete sunulması, böylelikle, üniversite kütüphanelerinin artan bütçe olanaklarının kitap ve diğer

kaynakların alımına ayrılabilmesi düşüncesi, merkezin kuruluşunda en önemli etken olmuştur³.

3.1. Merkezin Sağladığı Hizmetler⁴

3.1.1. Süreli Yayın ve Fotokopi Hizmeti

Merkez yaklaşık 12 bin süreli yayına abonedir. Yayınlarından gereksinim duyan tüm araştırmacılar yararlanabilmektedirler. Merkez'de, bu yayınların son sayı ve ciltlerinin sergilendiği 102 kişilik okuma salonuyla, eski sayılarının bulundurulduğu katlara dağılmış, 96 adet tek kişilik çalışma yeri mevcuttur.

Geniş koleksiyon nedeniyle yoğun bir fotokopi hizmeti verilmektedir. Fotokopi istekleri kişisel, mektupla ya da telefonla yapılabilmektedir. Çok gerekli durumlarda, istenilen yayınların fotokopileri telefaksız da gönderilebilmektedir.

3.1.2. Referans Hizmeti

Çeşitli konularda ve dillerde ansiklopedi, sözlük, el kitabı, indeks, abstrakt, bibliyografya, yıllık, rehber ve benzeri yayınları kapsayan bir referans koleksiyonu oluşturulmuştur. Değişik konularda gelen sorulara bu koleksiyon yardımıyla cevap verilebilmektedir.

3.1.3. Bilgisayarla Çevrimiçi Yayın Taraması Hizmeti

Merkezin sunduğu en önemli hizmetlerden biri olan çevrimiçi yayın taraması hizmeti tüm araştırmacılara açıktır. Hizmetin gerçekleştirilebilmesi için, merkezi Kalifornia'-da Palo Alto yakınında bulunan DIALOG Bilgi Erişim Servisine uydu aracılığıyla bağlanılmaktadır⁵.

Ayda ortalama 500 bilgi/yayın tarama isteği gelen Merkez'e, kullanıcılar kişisel olarak, mektupla, telefonla, teleksle ve telefaksla başvurabilmektedirler. Yayın taraması için okuyuculardan özel bir form doldurmaları istenilmektedir. Kişisel ya da diğer yollarla gelen bu istekler tek tek değerlendirilerek uygun veri tabanları ve anahtar terimleri seçilmekte, daha sonra bilgisayara girilmektedir. Yayın taraması sonucunda bilgisayardan elde edilen liste ve Merkez'de bulunan yayınların fotokopileri, okuyucunun isteğine göre elden verilmekte ya da bir mektupla adresine gönderilmektedir.

Bütün bu hizmetler üç yıldır ücretsiz olarak gerçekleştirilmektedir.

III. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

1. Nilüfer Tuncer. "Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi". Yükseköğretim Bülteni, Sayı 1, Mart 1986, s.33.
2. a.y.
3. Nilüfer Tuncer. "Üniversite Kütüphanelerinin Merkezi-leştirilmesi Konusunda Yükseköğretim Kurulu'nun Görüşü ve Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi", Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 32 (2) 1983, ss.69-71.
4. Tuncer, "Yükseköğretim...", y.a.g.m. ss.34-35.
5. DIALOG Bilgi Erişim Sistemiyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. II.Bölüm.

IV. BÖLÜM

OKUYUCUNUN ÖN ÇALIŞMASININ TARAMA SONUÇLARINDAN TATMİN ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (BULGULAR VE DEĞERLENDİRME)

4.1. Çevrimiçi Bibliyografik Yayın Taramalarında Okuyucu Tatmini

Bilgisayarla yürütülen çevrimiçi bibliyografik yayın taramalarında, okuyucu tatmininin kesin bir tanımını vermek zordur. Tessier, Crouch ve Atherton, okuyucu tatminini, soyut düzeyde, okuyucunun/kullanıcının zihinsel deneyim kazanıp kazanmaması durumu olarak tanımlamışlardır¹. Okuyucu tatmini, bilgisayara dayalı yayın taramalarında, okuyucunun, (bilgi) gereksiniminin karşılanması bakımından, sonuçlardan memnun/hoşnut olup olmamasıdır².

Chen ve Schweizer, okuyucu tatminini, harcanan zaman ve paraya bağlı olarak, kullanıcı/okuyucu tarafından algılanan, hizmetin değeri ve etkinliği olarak tanımlamışlardır³.

Tessier başka bir çalışmasında, okuyucu tatmini-
ne yayın taramasının başarısının değerlendirilmesi ola-
rak yaklaşmıştır⁴.

Okuyucu tatmini konusunda üzerinde önemle durul-
ması gereken nokta, tatminin tümüyle okuyucunun zihninde
oluşan hem mantıksal, hem de duygusal bir niteliği sahip
olmasıdır⁵.

4.1.1. Okuyucu Tatminini Etkileyen Faktörler

Okuyucu tatmini bir bütün olarak değerlendirildiğinde, oku-
yucunun sonuçlarla ilgili düşüncelerini etkileyebilecek
pek çok faktörün rol oynadığı söylenebilir. Genelde okuyu-
cu tatminini etkileyen faktörler dört grupta toplanabil-
mektedir⁶:

- Çıktı : Yayın taraması sonucunda elde edilen
listenin okuyucunun bilgi gereksinimini karşılama ölçüsü,
okuyucu tatminini etkileyecektir. Okuyucu tatmini konusun-
da yapılan araştırmalar, genellikle, çıktının yeterliliği
üzerinde yoğunlaşmaktadır⁷. Doğal olarak çıktının yeterli-
liğini etkileyen pek çok unsur bulunabilir⁸. Sözelimi ko-
nunun özelliği (basit ya da karmaşık olması), taramanın
yapıldığı veri tabanı ya da veri tabanlarının yeterliliği,
okuyucunun beklentileri gibi bir çok nedenler çıktının ye-
terliliği üzerinde etkili olabilir.

- Bilgi/Yayın Tarama Hizmeti : Genel olarak bil-
gi/yayın tarama hizmeti verilen birimin kurum içindeki

yeri, yönetimin yaklaşımı, çalışma prensipleri, hizmetlerin yürütülme yöntemleri, hizmet verilen kullanıcı grubunun nitelikleri ve benzeri unsurlar okuyucu tatminini etkileyebilir.

- Taramayı Yapan Kütüphaneci : Yayın taramasını yapan kişinin mesleki nitelikleri, konuyla ilgili eğitimi, dil bilgisi, esnekliği, çabuk ve mantıklı karar verebilme yeteneği gibi özellikleri tarama sonuçları üzerinde etkili olabilir. Özellikle kişisel başvurularda okuyucu ile iyi iletişim kurabilmesi, okuyucunun gerçek bilgi gereksinimini anlayabilmesi, kendinden beklenen rolü oynayabilme ölçüsü⁹ ve benzeri faktörler okuyucunun sonuçlarla ilgili düşüncelerini etkileyebilir.

- Bir Bütün Olarak Kütüphane : Hizmet verilen kütüphane (ya da kurum) bir bütün olarak ele alındığında, verilen hizmetler ve diğer özellikleriyle, okuyucunun/kullanıcının bakış açısı okuyucunun tarama sonuçlarına yaklaşımını da etkileyebilecektir. Sözgelimi hizmet politikası, hizmetlerin niteliği, yeterliliği, kalitesi, kütüphanenin yeri, ulaşım koşulları gibi.

4.2. Çevrimiçi Bibliyografik Yayın Taramalarında Okuyucunun Ön Çalışmasının Sonuçlardan Tatmin Üzerindeki Etkisi (Bulgular ve Değerlendirme)

4.2.1. Başvuru Türüne Göre Okuyucular

Araştırmamızın yürütüldüğü Yükseköğretim Kurulu Dokümantas-

yon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezine, Haziran-Ağustos 1987 döneminde başvuran okuyuculardan, basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 135 kişilik örneklem grubunun 65'ini (% 48) kişisel ve 70'ini (% 52) diğer türde (mektup, telefon, teleks, telefaks) başvurular oluşturmaktadır.

4.2.2. Yayın Taraması Başvurularının Amacı

Yayın taraması başvuruları çok değişik amaçlarla olabilmektedir. Tez hazırlamak (yüksek lisans, doktora, tıpta ihtisas, lisans bitirme), makale yazmak, konferans, seminer ve benzeri çalışmalar hazırlamak, bir araştırma ya da projenin yürütülmesi için kaynak sağlamak veya kitap yazmak gibi nedenlerle yayın taraması isteği gelebilmektedir.

Tablo 1'de, seçilen örneklem grubundaki kullanıcıların yayın taraması başvurularının amaçları verilmektedir:

Tablo 1. Yayın Taraması Başvurularının Amaçları

Yüksek lisans tezi	35 Kişi (%25)
Doktora tezi	31 " (%22)
İhtisas tezi (Tıpta)	21 " (%16)
Bitirme tezi (lisans)	3 " (%3)
Araştırma,Proje	42 " (%31)
Makale yazmak	31 " (%22)
Kitap yazmak	4 " (%2)
Konferans,seminer vb.hazırlamak	25 " (%18)
Diğer	0
Toplam	193 [*] Kişi

*Yayın taraması başvurusunun birden fazla amacı olabilmesi sebebiyle toplam sayı örneklem büyüklüğünden fazladır.

4.3.3. Okuyucuların Yayın Taraması Sonuçlarıyla İlgili Görüşleri

Okuyucuların tarama sonuçlarına ilişkin görüşleri Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2. Yayın Taraması Sonucunda Yeterli Yayıncıdan Haberdar Olup Olmama

GRUPLAR	G Ö R Ü Ş L E R	OKUYUCU SAYISI
I.GRUP	Evet, çünkü konuyla ilgili kendi ön çalışmam da vardı.	42 Kişi (% 31)
II.GRUP	Evet, çünkü anahtar terimleri kütüphaneci ile birlikte saptadık.	12 Kişi (% 9)
III.GRUP	Evet, diğer sebepler...	18 Kişi (% 13)
IV.GRUP	Hayır, ancak beklemiyordum. Daha önceden tarama yapmış ve yeterli yayın olmadığını görmüştüm.	19 Kişi (% 14)
V.GRUP	Hayır, konuyla ilgili yayın sayısı çok olduğu için bir miktar alınmış.	19 Kişi (% 14)
VI.GRUP	Hayır, anahtar terimler doğru seçilmemiş, çünkü, herhangi bir ön çalışmam yoktu.	16 Kişi (% 12)
VII.GRUP	Hayır, diğer sebepler...	9 Kişi (% 7)
	Toplam	135 Kişi

Tablo 2'de, ilk dört grupta toplanan görüşler, tarama sonuçlarından memnun olan okuyucuları göstermektedir. Dördüncü grupta, okuyucular konularıyla ilgili daha önceden tarama yapıp, yeterli yayın olmadığını gördüklerini belirtmektedirler. Bu durum tümüyle araştırma konularının özelliğine bağlı olması nedeniyle, araştırmamızda, sonuçlarla ilgili olumlu düşünen okuyucular grubuna alınmışlardır.

Araştırmamız sonucunda, okuyucuların yayın taraması sonuçlarıyla ilgili görüşleri değerlendirildiğinde, % 67'sinin sonuçlardan memnun olduğu görülmüştür. Sonuçlardan memnun olduğunu belirten okuyucuların % 46'sı, konuyla ilgili kendi ön çalışmalarının da olması nedeniyle iyi sonuç almış olduklarını düşünmektedirler. Yine aynı konuda tarama yapmış ve yeterli yayın olmadığını bilen okuyucular da % 14'lük bir gruptur.

Kişisel başvurarak, anahtar terimlerin saptanmasında kütüphaneci ile çalışmaları nedeniyle sonuçlardan memnun olduklarını belirten okuyucuların oranı %9'dur (12 kişi).

18 okuyucu (% 13) tarama sonuçlarından memnun olmalarının nedenleri olarak:

- Çalışmanın başlangıcında hazır bir bibliyografya elde etmek,

- Beklenilenden daha fazla yayına ulaşmak,
- El taraması sonucunda bulamadıkları bazı ilgili yayınları öğrenmek gibi cevaplar vermişlerdir.

Okuyucuların % 14'ü (19 kişi) konularının geniş olması nedeniyle alınan yayın sayısının yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Bir okuyucu için ortalama 20-25 başlık alınması, Merkezin yayın tarama konusunda koyduğu prensiplerden biridir¹⁰. Yapılan araştırmalar yirmi yayının, bir konuda fikir edinebilmek için yeterli olduğunu göstermektedir¹¹.

Okuyucuların % 12'sinin (16 kişi) konularıyla ilgili yeterli ön çalışmaları olmaması ve dolayısıyla anahtar terimlerin seçimleriyle ilgili sorunlar nedeniyle iyi sonuç alamadıkları söylenebilir.

Sonuçtan memnun olmadığını belirten 9 okuyucu (% 7) ise:

- Verilen listede konuyla ilgisiz yayınların da bulunması,
- Konularının geniş olması nedeniyle sadece bir bölümünün taranması,
- Tarama sonucunda listede yer alan bazı kaynaklara erişememe,
- Eski yılların taramaya dahil edilmemesi,

- Anahtar terimlerin seçiminde zorlanma,
- El taraması sonucunda bulunan bazı yayınların bilgisayarla yapılan taramada verilen listede yer almaması gibi nedenler öne sürmüştür.

Bilgisayarla yapılan yayın taramalarında anahtar terim olarak adlandırdığımız sözcükler ve sözcük gruplarıyla çalışılmaktadır. Yayınların anahtar terimlerini oluşturan unsurlar, veri tabanının özelliğine göre, yayının adından, konu indeksleme terimlerinden, veri tabanı içeriyorsa özet terimlerinden ve benzeri alanlardan seçilmektedir. Bu terimlerin yayının konu kapsamı içindeki yeri, önemi, anlamal yönü, konu indekslemesini yapan kişinin yaklaşımı gibi nedenlerle, bazı durumlarda konuyla doğrudan ilgili olmayan yayınların da listede yer alması mümkün olabilmektedir.

Bivans, el ve bilgisayarla yapılan yayın taramalarını karşılaştırdığı çalışmasında, bilgisayarla taramada, ilgisiz yayınlara erişme olasılığının fazlalığından söz etmiştir¹². Johston'da bilgisayarın konuyla ilgili anahtar terimleri (entry points) birleştirmede, terimin kayıt içindeki pozisyonuna bakmaksızın işlem yapma durumunda olmasının, bazı taramalarda, ilgisiz yayınların çıkabilmesine neden olduğunu belirtmiştir¹³.

Merkezin bilgisayar taramalarında getirdiği prensiplerden biri de çok genel konularda okuyucuya bibliyografya hazırlamaktan çok, araştırılan özel, belirli bir alanda,

ilgili yayınların saptanmasıdır. Dolayısıyla bu tür beklentileri olan okuyucuların istekleri karşılanamamaktadır.

Genelde veri tabanlarının yeni olması ve güncel yayınları kapsamaması nedeniyle, çok eski yıllara inilmesi (genellikle 1970'lerden öncesine) mümkün olmamaktadır.

Yayın taramaları sonucunda bulunan kaynakların sağlanması konusu, tarama sonuçlarının tatmin edici olmasında etkili unsurlardan biridir. Merkez, yurtiçinden sağlanamayan yayınların, dışardan getirtilebilmesi konusunda çalışmalarını sürdürmektedir¹⁴.

Okuyucuların bir bölümü, özellikle mektupla başvuran okuyucular, anahtar terimlerin seçiminde zorlandıklarını belirtmektedirler. Uygun anahtar terimlerin seçiminde basılı başvuru kaynakları (indeks, abstrakt, bibliyografya vb.), thesauruslar ve taramayı yapacak kütüphanecilerle çalışmanın önemi büyüktür.

Bazı okuyucular el taraması sonucunda buldukları bazı yayınların, bilgisayarla taramada verilen listede yer almadığını belirtmektedirler. Bunun başlıca nedenlerinden biri veri tabanlarının kapsamlarıdır. Ayrıca el taramalarında, ilgili başlıklar altındaki yayınları inceleyip yorumlayarak daha çok yayına ulaşabilme olanağı vardır¹⁵. Ancak bilgisayarla taramalarda, sadece, verilen terimlerle sınırlı kalınmaktadır. Bu nedenle, bazı durumlarda el taraması sonucu bulunan yayınlar, bilgisayarla

tarama sonucu verilen listede olmayabilir.

4.2.3.1. Yayın Tarama Sonuçlarının İsbetliliği

Yayın taraması sonuçlarının isabetliliğini öğrenenle amacıyla, okuyuculardan, elde ettikleri bibliyografik künyelerin toplam sayısı ve bunlardan konuyla doğrudan ilgili olanların sayısını vermeleri istenmiştir. Ancak sorunun okuyucuların bir bölümünce yanlış anlaşıldığı görülmüştür. Cevabın sayısal olarak verilmesi istendiği halde, bazı okuyucular yüzde, bazı okuyucular ise "büyük bir bölümü", "çoğunluğu", "pek azı" gibi çeşitli yorumlar getirmişlerdir. Bu nedenle bu soru değerlendirme dışı bırakılmıştır.

4.2.4. Başvuru Türünün Sonuçlardan Tatmin Üzerine Etkisi

Başvuru türüne göre okuyucuların sonuçlarla ilgili görüşleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Başvuru Türüne Göre Okuyucuların
Sonuçlara İlişkin Görüşleri

	Evet, çünkü konuyla ilgili ön çalışmam da vardı.	Evet, çünkü anahtar terimleri kütüphaneci ile birlikte belirledik.	Evet, diğer sebepler...	Hayır, ancak beklemiyordum. Daha önceden tarama yapmış ve yeterli yay. olm. görmüştüm.	Hayır, yayın sayısı çok olduğu için bir miktar almış	Hayır, anahtar terimler doğru se- çilememiştir, çünkü konuyla ilgili ön çalışmam yoktu.	Hayır, diğer sebepler....	T O P L A M
KİŞİSEL %	19 (%29)	12 (%19)	10 (%15)	9 (%14)	8 (%12)	4 (%6)	3 (%5)	65 (%100)
DIĞER %	23 (%33)	0	8 (%11)	10 (%14)	11 (%16)	12 (%17)	6 (%9)	70 (%100)
TOPLAM %	42 (%31)	12 (%9)	18 (%13)	19 (%14)	19 (%14)	16 (%12)	9 (%7)	135 (%100)

Genelde ilk dört grupta toplanan cevaplar, okuyucuların sonuçlardan memnun olduğunu gösterenler olarak düşünülmüş ve Tablo 3 aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir (bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Başvuru Türüne Göre Sonuçlardan
Memnun Olma

BAŞVURU TÜRÜ	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
KİŞİSEL %	50 (%77)	15 (%23)	65 (%100)
DİĞER %	41 (%58)	29 (%42)	70 (%100)
TOPLAM %	91 (%67)	44 (%33)	135 (%100)

"Başvuru türü ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki yoktur", şeklinde bir hipotezi sınıadığımızda :

$\alpha = 0.10$, $SD = 1$, $x_T^2 = 2.706$, $x_H^2 = 4.862$ elde edilmektedir.

Hesaplanan Ki Kare değeri (x_H^2), tablo değerinden (x_T^2) büyük olması nedeniyle hipotez reddedilmektedir. Bu durumda başvuru türü ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4'den görülebileceği gibi kişisel başvurularda sonuçlardan tatmin %77 olmasına karşın, diğer türde başvurularda (mektup, telefon, teleks, telefaks) %58'e düşmektedir. Bunda ilgili tarama istek formlarının doldurulmasında Merkez'deki kütüphanecilerle çalışmanın rolü olduğu söylenebilir.

Ön çalışma yapıp yeterli yayın olmadığını gören okuyucuların oranı her iki tür başvuruda da aynı çıkmıştır (bkz. Tablo 3).

Diğer tür başvurularda (mektup, telefon, teleks, telefaks), anahtar terimlerin seçimi nedeniyle sonuçlardan memnun olmadığını belirten okuyucuların oranı (% 17), kişisel başvurulara göre (%6) oldukça yüksektir (bkz. Tablo 3).

4.2.5. Okuyucuların Ön Çalışmalarının Sonuçlardan Tahmine Etkisi

Okuyucuların yayın taraması için başvurmadan önce konularıyla ilgili indeks ve/veya abstraktları, bibliyografyaları taramaları, çeşitli makale ve/veya raporları okumaları, konferans veya seminer hazırlamaları, ilgili kitapları incelemeleri, aynı konuda başka bir merkeze bilgisayarla tarama yaptırmaları, ya da kütüphaneciye başvurmaları gibi unsurlar, ön çalışmanın parçaları olarak düşünülmüştür. Ancak ilgili yayınlara ulaşmada en önemli kaynaklardan olan indeks ve abstraktlar araştırmamızda ön çalışmanın en önemli yönü olarak ele alınmıştır.

4.2.5.1. İndeks ve/veya Abstraktları Tarama ve Sonuçlardan Tatmin Olma

Okuyucuların yayın taraması için başvurmadan önce ilgili indeks/abstraktları tarayıp taramadıkları, ayrıca taradık-

larını belirten okuyucuların hangilerini kullandıkları öğrenilmek istenmiştir. Okuyucuların % 56'sı (76 kişi) taradıklarını belirtmişler ve bu kaynakların isimlerini vermişlerdir. Bu kaynakları taradığını belirten ancak isim veremeyen ya da yanlış isim veren 15 okuyucu (%11) taramamış kabul edilmiştir.

Okuyucuların %33'ü (44 kişi) yayın taraması için başvurmadan önce, konularıyla ilgili olarak indeks, abstrakt taramadıklarını ifade etmişlerdir.

Yayın taraması için başvurmadan önce konularıyla ilgili indeks/abstraktları tarayan ve taramayan okuyucuların sonuçlarla ilgili görüşleri Tablo 5'de verilmektedir.

Tablo 5. İndeks/Abstrakt Tarama ve Sonuçlara İlişkin Görüşler

	Evet, çünkü ön çalışmam da vardı.	Evet, çünkü anahtar terimleri kütüphaneci ile birlikte belirledik.	Evet, diğer sebepler...	Hayır, ancak beklemiyordum. Daha önce tarama yapm. ve yet.yay.olm.gör.	Hayır, konuyla ilgili yay.sayısı çok olduğu için bir miktar alınmış	Hayır, anahtar terimler doğru seçilememiştir, çünkü, konuyla ilgili ön çalışmam yoktu.	Hayır, diğer sebepler	TOPLAM
İND./ABS. TARAYANLAR %	36 (% 47)	5 (% 7)	7 (% 9)	16 (% 21)	6 (% 8)	0	6 (%8)	76 (%100)
İND./ABS. TARAMAYANLAR %	6 (% 11)	7 (%12)	11 (%19)	3 (% 5)	13 (% 21)	16 (%27)	3 (%5)	59 (%100)
TOPLAM	42	12	18	19	19	16	9	135

Tablo 6. Yayın Taraması İçin Başvurmadan Önce
İndeks/Abstrakt Tarama ve Sonuçlardan
Tatmin Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
İND./ABS. TARAYANLAR %	64 (% 84)	12 (% 16)	76 (% 100)
İND./ABS. TARAMAYAN- LAR %	27 (% 47)	32 (% 53)	59 (% 100)
TOPLAM	91	44	135

"Yayın taraması için başvurmadan önce konuyla ilgili indeks/abstraktları tarama ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki yoktur", hipotezini sınıadığımızda:

$\alpha = 0.10$, $SD = 1$, $x_T^2 = 2.706$, $x_H^2 = 23.192$ elde edilmektedir.

Bu sonuca göre hipotezimiz reddedilmektedir. Dolayısıyla yayın taraması için başvurmadan önce ilgili indeks/abstraktları tarayan okuyucuların sonuçlardan daha memnun olacaklarını söyleyebiliriz. Tablo 6'dan da izlenebileceği gibi indeks/abstrakt tarayan okuyucuların %84'ü memnun olduklarını belirtirken, taramayanlarda bu oran % 47'ye düşmektedir.

Tablo 6. Yayın Taraması İçin Başvurmadan Önce
İndeks/Abstrakt Tarama ve Sonuçlardan
Tatmin Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
İND./ABS. TARAYANLAR %	64 (% 84)	12 (% 16)	76 (% 100)
İND./ABS. TARAMAYAN- LAR %	27 (% 47)	32 (% 53)	59 (% 100)
TOPLAM	91	44	135

"Yayın taraması için başvurmadan önce konuyla ilgili indeks/abstraktları tarama ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki yoktur", hipotezini sınıadığımızda:

$\alpha = 0.10$, $SD = 1$, $\chi^2_T = 2.706$, $\chi^2_H = 23.192$ elde edilmektedir.

Bu sonuca göre hipotezimiz reddedilmektedir. Dolayısıyla yayın taraması için başvurmadan önce ilgili indeks/abstraktları tarayan okuyucuların sonuçlardan daha memnun olacaklarını söyleyebiliriz. Tablo 6'dan da izlenebileceği gibi indeks/abstrakt tarayan okuyucuların %84'ü memnun olduklarını belirtirken, taramayanlarda bu oran % 47'ye düşmektedir.

4.2.5.2. Bibliyografya Tarama ve Sonuçlardan Tatmin Olma

Okuyucuların % 94'ü (127 kişi) yayın taraması için başvurmadan önce konularıyla ilgili bibliyografyaları taramadıklarını belirtmişlerdir. Taradığını belirten 8 okuyucudan 5'i isim verebilmişlerdir. Okuyucuların büyük bir bölümünün bibliyografik türde yayınları tanımadıkları sonucuna varılmıştır. Bu nedenle bibliyografyaları taramanın tarama sonuçlarına etkisi değerlendirilememiştir.

4.2.5.3. Konuyla İlgili Makale ve/veya Raporları Okuma ve Sonuçlardan Tatmin Olma

20 okuyucu (% 15) yayın taraması için başvurmadan önce konuyla ilgili makale ve/veya raporları okumadıklarını belirtmişlerdir. Ancak okuyucuların büyük bir bölümü (% 85) ilgili makale ve/veya raporları okuduktan sonra başvurmaktadırlar. Bu çalışmanın tarama sonuçlarıyla ilişkisi Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. İlgili Makale ve/veya Raporları Okuma ve Sonuçlardan Tatmin Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
MAK./RAP. OKUYANLAR %	82 (% 72)	32 (% 28)	115 (% 100)
MAK./RAP. OKUMAYANLAR %	8 (% 40)	12 (% 60)	20 (% 100)
TOPLAM	91	44	135

Hipotezimizi, "yayın taraması için başvurmadan önce konuyla ilgili makale ve/veya raporları okuma ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki yoktur", şeklinde kurduğumuzda:

$\alpha = 0.10$, $SD = 1$, $\chi^2_T = 2.706$, $\chi^2_H = 6.4905$ elde edilmektedir.

Bu durumda hipotezimiz reddedilmekte ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmaktadır.

Yayın taramasından önce araştırdıkları konuyla ilgili makale ve/veya raporları okuduğunu belirten okuyucuların % 72'si sonuçlardan memnun olduklarını söylemelerine karşılık, okumadığını belirten okuyucuların % 60'ı iyi sonuç alamamışlardır. Bu nedenle ön çalışmanın önemli yönlerinden olan ilgili makale ve/veya raporları okumanın iyi sonuçlar almada etkisi olacağı görülmektedir.

4.2.5.4. Aynı Konuda Konferans/Seminer Hazırlama ve Sonuçlardan Tatmin Olma

Okuyucuların % 27'si yayın taraması yaptırmadan önce aynı konuda konferans/seminer hazırladıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 8'den görüldüğü gibi konferans/seminer hazırlayan ve hazırlamayanların sonuçlardan tatmin oranları aynıdır. Dolayısıyla bu tür bir çalışmanın, yayın tarama sonuçları üzerinde etkisi olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Aynı Konuda Konferans/Seminer Hazırlama
ve Sonuçlardan Tatmin Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
KONF./SEMİNER HAZIRLAYANLAR	25 (% 68)	12 (% 32)	37 (% 100)
KONF./SEMİNER HAZIRLAMAYANLAR	66 (% 68)	32 (% 32)	98 (% 100)
TOPLAM	91	44	135

Örneklemin küçük olmasının bu konudaki durumu tam yansıtmadığı da düşünülebilir. Bu konunun daha büyük bir örneklem grubu üzerinde yeniden araştırılması gerekecektir.

4.2.5.5. Konuyla İlgili Kitapları Okuma ve Sonuçlardan
Tatmin Olma

Tablo 9. Konuyla İlgili Kitapları Okuma ve
Sonuçlardan Tatmin Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
İLGİLİ KİTAPLARI OKUYANLAR %	82 (%67)	40 (%33)	122 (%100)
İLGİLİ KİTAPLARI OKUMAYANLAR %	9 (%69)	4 (%31)	13 (%100)
TOPLAM	91	44	135

Konuyla ilgili kitapları okuma ve sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını sınavımızda:

$\alpha = 0.10$, $SD = 1$, $\chi^2_T = 2.706$, $\chi^2_H = 0$ elde edilmektedir.

Bu sonuca göre ilgili kitapları okumanın tarama sonuçlarından tatminle doğrudan ilişkisi olmadığını söyleyebiliriz. Bunun da nedeni genelde kitapların bir konuda çok fazla ayrıntıya inmemeleri, dolayısıyla konu kapsamı ve anahtar terimlerin seçiminde tek başlarına yeterli olmamaları olabilir.

4.2.5.6. Aynı Konuda Başka Bir Merkeze Bilgisayarla Tarama Yaptırma ve Sonuçlardan Tatmin Olma

Aynı konuda önceden başka bir merkeze tarama yaptırdıklarını söyleyen okuyucuların oranı % 20'dir (27 kişi).

Tablo 10. Aynı Konuda Daha Önceden Bilgisayarla Tarama Yaptırma ve Sonuçlardan Tatmin Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
BAŞKA MERKEZE TARAMA YAPTIRANLAR (%)	20 (% 74)	7 (% 26)	27 (% 100)
BAŞKA MERKEZE TARAMA YAPTIRMAYANLAR (%100)	71 (% 66)	37 (% 34)	108 (% 100)
TOPLAM	91	44	135

"Aynı konuda başka bir merkeze yayın taraması yaptıırma ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir fark yoktur", hipotezini sınıadığımızda:

$\alpha = 0.10$, $SD = 1$, $x_T^2 = 2.706$, $x_H^2 = 0.82$ elde edilmektedir.

Bu sonuca göre hipotezimiz kabul edilmektedir. Aynı konuda başka bir merkeze tarama yaptıırma ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Genelde, ülkemizde, bu hizmeti yürüten iki merkez, benzer veri tabanlarını kullanmaktadırlar. Dolayısıyla her iki taramada da aynı yayınların çıkması sözkonusu olacaktır.

4.2.5.7. Aynı Konuda Kütüphaneciye Tarama Yaptırma ve Sonuçlardan Tatmin Olma

22 okuyucu (% 16) yayın taraması için başvurmadan önce kütüphaneciye el taraması yaptırdıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu sorunun kütüphanecinin kaynak seçimi ve kullanımı konusunda danışmanlık yapması yönünden de değerlendirildiği düşünölmektedir.

Tablo 11. Yayın Taramasından Önce Kütüphaneciye
Tarama Yaptırma ve Sonuçlardan Tatmin
Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
KÜTÜPHANECİYE TARAMA YAPTIRANLAR (%)	16 (% 73)	6 (% 27)	22 (%100)
KÜTÜPHANECİYE TARAMA YAPTIRMİYANLAR (%)	75 (% 66)	38 (% 34)	113 (%100)
TOPLAM	91	44	135

Daha önce kütüphaneciye tarama yaptırma ile tarama sonuçlarından tatmin arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını sınıadığımızda:

$\alpha = 0.10$, $SD = 1$, $X_T^2 = 2.706$, $X_H^2 = 0.23$ elde edilmektedir.

Yayın taraması için başvurmadan önce kütüphaneciye tarama yaptırma ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki olmadığı söylenebilir. Bu sonuç, başka bir merkezde bilgisayarla tarama yaptırmanın, ikinci taramanın sonuçlarından tatminle ilişkisine benzemektedir (Bölüm 4.2.5.6).

4.2.5.8. Yayın Taraması İçin Başvurmadan Önce Başka Çalışmalar Yapanlar

5 okuyucu, yayın taraması yaptırmadan önce konu uzmanlarına danıştıklarını, kütüphane koleksiyonlarını ince-

diklerini ve benzer konuda yapılmış yayın taramalarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu tür çalışmalar yapan okuyucuların sayısının çok az olması nedeniyle, tarama sonuçlarından tatminle ilişkisi değerlendirilememiştir.

4.2.5.9. Konuyla İlgili Anahtar Terimlerin Belirlenmesi ve Sonuçlardan Tatmin Olma

Tablo 12'de anahtar terimlerin belirlenmesi ve okuyucuların sonuçlardan tatminle ilgili görüşleri verilmiştir.

Tablo 12. Anahtar Terimlerin Belirlenmesi ve Sonuçlardan Tatmin Olma

	SONUÇLARDAN MEMNUN OLANLAR	SONUÇLARDAN MEMNUN OLMAYANLAR	TOPLAM
BEN BELİRLEDİM %	61 (%69)	28 (%31)	89 (%100)
KÜTÜPHANECİ İLE BİRLİKTE BELİRLEDİK %	28 (%77)	8 (%23)	36 (%100)
ANAHTAR KELİME VERMEDİN SADECE KONUMU YAZDIM %	2 (%20)	8 (%80)	10 (%100)
TOPLAM	91	44	135

Okuyucuların % 66'sı tarama konularıyla ilgili anahtar terimleri kendileri verdiklerini, % 27'si taramayı yapacak kütüphaneci ile birlikte belirlediklerini, %7'si ise anahtar terim vermeyip, sadece konularını

yazdıklarını belirtmişlerdir. Sonuçlardan tatminle karşılaştırıldığında, sadece konusunun yazarlarda, sonuçlardan memnun olanlar % 20 iken, kütüphaneci ile birlikte anahtar terimleri belirleyenlerde % 77'ye çıkmaktadır.

IV. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

1. Judith A. Tessier, Wayne W.Crouch and Pauline Atherton.
"New Measures of User Satisfaction with Computer-Based Literature Searches". Special Libraries, 68(11) November 1977, s.383.
2. a.y.
3. Ching-Chih Chen and Susanna Schweizer. Online Bibliographic Searching: A Learning Manual. New York: Neal Schuman, 1981, s.164.
4. Judith A.Tessier. Satisfaction Measures in Presearch Interviews. Report of the Presearch Interview Project, Apr. 1981. Pub.No: ERIC: ED-205186, s.6.
5. Tessier, Crouch and Atherton, y.a.g.m. s.384.
6. a.y.
7. a.y. s.383.
8. Raya Fidel and Dagobert Soergel. "Factors Affecting Online Bibliographic Retrieval: A Conceptual Framework for Research. "Journal of the American Society for Information Science, 34(3) 1983, ss.163-180.
9. Tessier, Crouch and Atherton, y.a.g.m. s.385.
10. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi Bilgi/Yayın Tarama Prensipleri.

11. Ann C. Weller. "A Study of Remote User's Satisfaction with Online Services Before and After Procedural Modifications". Bulletin of Medical Library Association, 73(4) October 1985, s.356.
12. Margaret M.Bivans. "A Comparison of Manual and Machine Literature Searches". Special Libraries, 65(5-6) May/June 1974, s.216.
13. Susan M.Johnston. "Choosing Between Manual and On-Line Searching-Practical Experience in the Ministry of Agriculture, Fisheries and Food". Aslib Proceedings, 30(10-11) October/November 1978, s.386.
14. Nilüfer Tuncer. Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Dairesi Başkanı ile 28.12.1987 tarihinde yapılan görüşme.
15. Peggy Champlin. "The Online Search: Some Perils and Pitfalls". RQ, 25(2) Winter 1985, ss.215-216.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgisayar ve telekomunikasyon teknolojilerindeki gelişmelerin bir ürünü olan çevrimiçi bilgi erişim sistemleri her geçen gün gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Çevrimiçi bilgi erişim sistemleriyle yayın taraması hizmetlerinden ülkemizde de geniş bir kullanıcı kitlesi yararlanmaktadır. Bu hizmetlerde de, diğer müracaat hizmetlerinde olduğu gibi, asıl amaç, okuyucunun bilgi gereksiniminin karşılanmasıdır.

Yayın taraması başvurularında, başlıca amaçlar, tez hazırlamak (yüksek lisans, doktora, tıpta ihtisas) ve bir araştırma ya da projenin yürütülebilmesi için kaynak sağlamaktır. (Bkz. Tablo 1)

Çevrimiçi yayın taraması çalışmalarında okuyucunun araştırma yaptığı belirli, özel bir alanda, konuyla ilgili yayınların listesi hazırlanmaktadır. Bu çalışma sonucunda okuyucunun, araştırmasında yararlanabileceği, uygun yayınlara erişebilmesi, konuyla ilgili bir ön çalışma yapmış olmasını gerektirir. Araştırma konusunun tam ve açık olarak belirlenmesi, sınırlarının çizilmesi, konunun anahtar

terim dediğimiz erişim terimlerinin saptanması, ancak ön çalışma yapılarak mümkün olabilir. Okuyucunun indeks, abstrakt, bibliyografya türü başvuru kaynaklarında, konuyla ilgili yayınların hangi başlıklar altında geçtiğini bilmesi, çalışmamızda, ön çalışmanın en önemli yönü olarak düşünülmüştür.

Araştırmamızda, çevrimiçi bibliyografik yayın taramalarında, konuyla ilgili ön çalışma yapan okuyucuların sonuçlardan daha memnun olacağı görüşü ele alınmıştır. Bu amaçla, Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi'ne yayın taraması yaptıрма amacıyla başvuran okuyuculara uygulanan anket sonucunda elde edilen sonuçlara göre :

- Yayın taraması için başvurmadan önce konularıyla ilgili indeks ve abstraktları tarayan okuyucular, tarama sonuçlarından daha memnun olmaktadır.

- Okuyucuların büyük bir bölümü bibliyografik türde kaynakları tanımamaktadırlar. Dolayısıyla, çalışmamızda, yayın taraması için başvurmadan önce, bibliyografik türde yayınları taramanın, tarama sonuçlarına etkisi değerlendirilememiştir.

- Yayın taraması için başvurmadan önce konuyla ilgili makale ve/veya raporları okumanın, tarama sonuçlarından memnun olmada etkisi büyüktür.

- Yayın taraması için başvurmadan önce, aynı konuda konferans veya seminer hazırlamanın ise tarama sonuçlarından tatminle doğrudan ilişkisi olmadığı görülmüştür. Ancak örneklemin küçük olmasının bu konudaki gerçek durumu yansıtmadığı düşünülebilir.

- Yayın taraması için başvurmadan önce, konuyla ilgili kitapları okumanın da tarama sonuçlarından tatmine doğrudan bir etkisi olmadığı görülmüştür.

- Aynı konuda daha önce başka bir merkeze bilgisayarla tarama yaptırmanın, ikinci taramanın sonuçlarından tatmin olma üzerinde önemli bir etkisi yoktur. Her iki taramada da benzer veri tabanlarının kullanılması, aynı yayınların çıkmasına neden olacaktır.

- Daha önce aynı konuda kütüphaneciye el taraması yaptırmanın, bilgisayarla yapılan tarama sonuçlarından tatmin üzerinde önemli bir etkisi olmadığı görülmüştür. Genelde her iki taramada da benzer yayınların çıkması sözkonusu olacaktır.

- Okuyucuların çok azı (%4), yayın taraması için başvurmadan önce konu uzmanlarına danıştıklarını, kütüphane koleksiyonlarını incelediklerini ve benzer konularda yapılmış yayın taramalarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Ancak oranın küçük olması nedeniyle tarama sonuçlarından tatmin üzerindeki etkisi değerlendirilememiştir.

Yapılan araştırma sonucunda, ayrıca, yayın tara-

ması için kişisel olarak başvuran okuyucuların, diğer tür başvurulara (mektup, telefon, teleks, telefaks) göre sonuçlardan daha memnun oldukları görülmüştür. Yine anahtar terimleri, taramayı yapacak kütüphaneci ile birlikte belirleyen okuyucular, tarama sonuçlarından daha memnun olmaktadır.

Çevrimiçi bibliyografik yayın taraması hizmetlerinin geliştirilmesinde ve amacına ulaşılabilmesi konusunda getirebileceğimiz başlıca öneriler ise şunlardır:

- Yayın taraması istek formlarının nasıl doldurulması gerektiğini ayrıntısıyla açıklayan bir kitapçık hazırlanmalıdır.

- Bu kitapçıkta, ayrıca, çevrimiçi bilgi erişim sistemlerinin olanakları, kapasiteleri, ne tür bilgilerin, nasıl sağlanabileceği gibi tanıtıcı bilgiler veren bir bölüm bulunmalıdır.

- Bilgisayarla yapılan yayın taramalarında asıl amacın, okuyucunun araştırma konusu bulmasına yardım etmekten çok, araştırma yapmakta olduğu belirli bir konuda, ilgili yayınların listesini hazırlamak olduğu üzerinde önemle durulmalı ve hazırlanacak kitapçıkta bu konuya yer verilmelidir.

- Yayın tarama istek formlarına, okuyucuların araştırmakta oldukları konuyla doğrudan ilgili olduğunu

düşündükleri birkaç makale ve/veya raporun adını yazmalarını isteyen bir bölüm eklenmelidir.

- Yayın taraması başvurularının önemli bir bölümünü üniversite öğretim üyeleri ve üniversitelerde lisansüstü çalışmalar yürüten öğrenciler oluşturmaktadır. Üniversite kütüphanelerinde konuyla ilgili kütüphaneciler, bilgisayarla yayın taraması hizmeti veren merkezlerde hizmet-içi eğitim, staj, kurs ve benzeri olanaklar sağlanarak yetiştirilmelidir. Böylelikle, merkeze doğrudan (kişisel) başvurabilme olanağı olmayan kullanıcıların, kendi kütüphaneleri aracılığıyla başvurmaları zorunlu hale getirilmelidir.

- Uzun dönemde, bu tür hizmet veren kuruluşlar yaygınlaştırılmalıdır. Böylece merkezin yükü azalacak ve okuyucuların sonuçlar için bekleme süresi kısıllacaktır.

- Mevcut terminal ve personel sayısının arttırılması, personel seçimi ve yetiştirilmesine önem verilmesi, hizmetlerin işlerlik kazanmasında etkili olacaktır.

Araştırmamızda temel alınan bulgulara ilişkin sonuçlar 135 kişilik bir örneklem grubundan sağlanmıştır. Ancak, daha kesin sonuçlara ulaşabilmek için, bu tür bir çalışmanın daha büyük örneklem gruplarına uygulanmasında büyük yarar vardır.

E K - I

BİLGİSAYARLA YAPILAN YAYIN TARAMALARINDA OKUYUCU TATMİNİ

Bilgisayarla yapılan yayın taramalarında okuyucunun taramadan önceki ön çalışması ile tarama sonuçlarından tatmini arasındaki ilişkiyi görebilme amacıyla bir araştırma yapılmaktadır. Bu çalışmanın amacına ulaşması ve güvenilir olması, büyük ölçüde, ankete vereceğiniz doğru cevaplara bağlıdır.

Lütfen her sorunun altındaki seçeneklerden size uygun olan önündeki parantezin içine bir "X" işareti koyunuz. Eğer durumunuza uyan bir seçenek yoksa "diğer" kısmına kısaca açıklama yapınız. Anketi adresli zarfı kullanarak en kısa zamanda postalamanızı rica ederiz.

Yardımlarınız için şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Ayşegül ACUN
Yükseköğretim Kurulu
Dökümantasyon Merkezi
Bilgi Tarama Birimi Şefi

1. BAŞVURU TÜRÜ

- () Kişisel
() Diğer (Mektup, telefon, teleks, telefaks)

2. ARAŞTIRMANIN AMACI (NE AMAÇLA YAYIN TARAMASI YAPTIRDINIZ?) (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

() Yüksek lisans tezi	() Makale yazmak
() Doktora tezi	() Kitap yazmak
() İhtisas tezi (Tıpta)	() Konferans,seminer
v.b. hazırlamak
() Bitirme tezi (Lisans)	() Diğer (açıklayınız)
() Araştırma, Proje	

3. YAYIN TARAMASI YAPTIRMAK İÇİN BAŞVURMADAN ÖNCE, KENDİNİZ:

Konunuzla ilgili indeks ve/veya abstraktları taradınız mı?

() Evet

() Hayır

Cevabınız "Evet" ise isimleri:

Konunuzla ilgili bibliyografları taradınız mı?

() Evet

() Hayır

Cevabınız "Evet" ise isimleri:

Konunuzla ilgili çeşitli makale ve/veya raporları okudunuz mu?

() Evet

() Hayır

Konunuzla ilgili olarak daha önce konferans veya seminer hazırladınız mı?

() Evet

() Hayır

Konunuzla ilgili çeşitli kitapları okudunuz mu?

() Evet

() Hayır

Aynı konuda başka bir merkeze yayın taraması yaptırdınız mı?

() Evet

() Hayır

Aynı konuda daha önce kütüphaneciye tarama yaptırdınız mı?

() Evet

() Hayır

Diğer (varsa açıklayınız)

4. KONUyla İLGİLİ ANAHTAR KELİMELErİ :

- () Ben belirledim.
 () Taramayı yapacak kütüphaneci ile birlikte belirledik.
 () Anahtar kelime vermedim, sadece konumu yazdım.

5. DAHA ÖNCE BAŞKA BİR KONUDA BİLGİSAYARLA YAYIN TARAMASI YAPTIRDINIZ MI?

- () Evet () Hayır

6. YAYIN TARAMASI SONUCUNDA ELDE ETTİĞİNİZ BİBLİYOGRAFİK KÜNYELERİN (REFERANSLARIN) NE KADARI KONUNUZLA İLGİLİ?

Alınan toplam referans sayısı :
 Bunlardan konunuzla ilgili olanların sayısı:

7. YAPILAN YAYIN TARAMASI SONUCUNDA YETERLİ SAYIDA KAYNAKTAN HABERDAR OLDUNUZ MU?

Evet

- () Çünkü konuyla ilgili kendi ön çalışmam vardı.
 () Çünkü, anahtar kelimeleri kütüphaneci ile birlikte saptadık.
 () Diğer sebepler varsa açıklayınız :

Hayır

- () Ancak beklemiyordum. Bu konuda daha önceden kendim tarama yapmış ve yeterli sayıda yayın olmadığını görmüştüm.
 () Çünkü konuyla ilgili yayın sayısı çok olduğu için bir miktar alınmış.
 () Anahtar kelimeler doğru seçilememiş, çünkü konuyla ilgili herhangi bir ön çalışmam yoktu.
 () Diğer sebepler varsa açıklayınız :

8. BİLGİSAYARLA YAPILAN YAYIN TARAMALARIYLA İLGİLİ OLARAK EKLEMEK İSTEDİKLERİNİZ VARSA LÜTFEN BELİRTİNİZ :

(Arka sayfaya da devam edebilirsiniz.)

BİBLİYOGRAFYA

- Akbulut, Mustafa. "Bilgi Sistemleri ve Veri Bankaları". Bilgisayar, n.51, Temmuz 1985, ss.90-93.
- Auster, Ethel. "Search Interview Techniques and Information Gain as Antecedents of User Satisfaction with Online Bibliographic Retrieval". Journal of the American Society for Information Science, 35(2) 1984, ss.90-103.
- Auster, Ethel. "User Satisfaction with the Online Negotiation Interview: Contemporary Concern in Traditional Perspective". RQ, 22(1) Fall 1983, ss.47-59.
- Barracough, Elizabeth D. "On-Line Searching in Information Retrieval". Journal of Documentation, 33(3) September 1977, ss.220-238.
- Bates, Marcia J. "The Fallacy of the Perfect Thirty-Item Online Search". RQ, 23(1) Fall 1984, ss.43-50.
- Bellardo, Trudi. "An Investigation of Online Searcher Traits and Their Relationship to Search Outcome". Journal of the American Society for Information Science. 36(4) 1985, ss.241-250.
- Bivans, Margaret M. "A Comparison of Manual and Machine Literature Searches." Special Libraries, 65(5/6) May-June 1974, ss.216-222.

Blood, Richard W. "Evaluation of Online Searches". RQ,
22(3) 1983, ss.266-277.

BRS/SEARCH Service Charges. September 1987.

Byerly, Greg. Online Searching: A Dictionary and Bibliographic
Guide. Littleton, Colo.: Libraries Unlimited,
Inc., 1983.

Camp, Joyce Hoskinson. "Developments at Dialog". Online
Review, 9(5) October 1985, ss.377-383.

Champlin, Peggy. "The Online Search: Some Perils and
Pithfalls". RQ, 25(2) Winter 1985, ss.213-17.

Chen, Ching-Chih and Susanna Schweizer. Online Bibliographic
Searching: A Learning Manual. New York: Neal
Schuman, 1981.

Cuadra, Carlos A. "Commercially funded On-Line Retrieval
Services-Past, Present, and Future". Aslib
Proceedings, 30(1) January 1978, ss.2-15.

Cuadra, Carlos A. "On-Line Systems: Promise and Pithfalls".
Journal of the American Society for Information
Science, 22(2) March/April 1971, ss.107-113.

Cypser, R.J. "System Friendliness". International Forum on
Information and Documentation, 9(3) 1984,
ss.13-15.

- Dalrymple, Prudence W. "Closing the Gap: the Role of the Librarian in Online Searching". RQ, 23(2) Winter 1984, ss.177-183.
- Dialog Information Retrieval Services, Bluesheets. December 1987, B-1.
- Directory of Online Detabases. New York: Cuadra/Elsevier, vol 8 number 1, Jan 1987.
- Elchesen, Dennis R. "Cost-Effectiveness Comparison of Manual and On-Line Retrospective Bibliographic Searching". Journal of the American Society for Information Science, 29(2) March 1978, ss.56-66.
- Fidel, Raya and Dagobert Soergel. "Factors Affecting Online Bibliographic Retrieval: A Conceptual Framework for Research". Journal of the American Society for Information Science, 34(3) 1983, ss.163-180.
- Gallina, Paul. "On-Line: Changing Products, Technologies and Roles". Canadian Library Journal, 43(3) June 86, ss.169-172.
- Gardner, Jeffrey J. and David M. Wax. "Online Bibliographic Services." Library Journal, 101(16) September 15, 1976, ss.1827-1832.
- Gennaro, Richard de. "Providing Bibliographic Services from Machine-Readable Data Bases- the Library's

Role". Journal of Library Automation, 6(4)
December 1973, ss.215-222.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Yazım ve Basım Yönergesi. (Enstitü Yönetim Kurulu'nun 17.2.1984 tarihli oturumunda kabul edilmiştir. Metin teksirdir.)

Hall, James Logan. On-Line Information Retrieval Sourcebook.
London: ASLIB, 1977.

Hansen, Kathleen A. "The Effect of Presearch Experience on the Success of Naive (End-User) Searches". Journal of the American Society for Information Science, 37(5) 1986, ss.315-318.

Hartner, Elizabeth P. An Introduction to Automated Literature Searching. New York: Marcel Dekker, Inc, 1981.

Hawkins, Donald T. "Impact of On-Line Systems on a Literature Searching Service". Special Libraries, 67(12) December 1976, ss.559-567.

Hilchey, Susan E. and Jitka M. Hurych. "User Satisfaction or User Acceptance? Statistical Evaluation of an Online Reference Service". RQ, 24(4) Summer 1985, ss.452-459.

Hoover,Ryan E., ed. The Library and Information Manager's Guide to Online Services. White Plains, NY.: Knowledge Industry Publications, Inc., 1980.

Hoover,Ryan E. "Patron Appraisal of Computer-Aided On-Line Bibliographic Retrieval Services". Journal of Library Automation, 9(4) Dec 1976, ss.335-350.

Information Science Abstracts. New York, NY.: Plenum Publishing Co., 1966-

Johnston, Susan M. "Choosing Between Manual and On-Line Searching -Practical Experience in the Ministry of Agriculture, Fisheries and Food". Aslib Proceedings, 30(10-11) October-November 1978, ss.383-93.

Journal of the American Society for Information Science. New York, NY.: John Wiley and Sons, 1950-

Kaptan,Saim. Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri. Ankara, 1982.

Karasar, Niyazi, Araştırmalarda Rapor Hazırlama. Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık, 1984.

Karasar,Niyazi. Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık, 1984.

- Kutsal, Alaatin ve Zehra Muluk. Uygulamalı Temel İstatistik. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Basımevi, 1978.
- Lancaster, F.W. "Online Information Systems". Encyclopedia of Library and Information Science, New York: Marcel Dekker, 1977, c.20, ss.394-405.
- Library and Information Science Abstracts, London: Library Association, 1969-
- Library Literature. New York: H.W.Wilson Co., 1936-
- Lindquist, Mats G. "Growth Dynamics of Information Search Services". Journal of the American Society for Information Science, 29(2) March 1978, ss.67-76.
- Meadow, Charles T. and Pauline (Atherton) Cochrane. Basics of Online Searching. New York: John Wiley and Sons, 1981.
- Moore, Paul. "Information Users' Changing Expectations and Needs". Aslib Proceedings, 33(3) March 1981, ss.83-92.
- Morehead, David R. and William B. Rouse. "Computer-Aided Searching of Bibliographic Data Bases: Online Estimation of the Value of Information". Information Processing and Management, 21(6) 1985, ss.387-99.

- Neufeld Lynne M. and Martha Cornog. "Database History: From Dinosaurs to Compact Discs". Journal of the American Society for Information Science, 37(4) 1986, ss.183-90.
- Online. Weston, CT.: Online Inc., 1977-
- Online Database Directory. New York, NY: MacMillan Publishing Company, 1983.
- Online Review. Medford, NJ.: Learned Information Inc., 1977-
- Online Searching: an introduction. London and Boston: Butterworths, 1980.
- Orbit Information Technologies Search Service, Price List 1987.
- Soergel,Dagobert. "Is user Satisfaction a Hobgoblin?". Journal of the American Society for Information Science, 27(4) July-August 1976, ss.256-9.
- Tedd,Lucy A. An Introduction to Computer-Based Library Systems. 2nd ed. Chichester: Wiley, 1984.
- Tessier,Judith A. Satisfaction Measures in Presearch Interviews. Report of the Presearch Interview Project, Apr.1981. Pub.No: ERIC: ED-205186.

Tessier, Judith A., Wayne W. Crouch and Pauline Atherton.

"New Measures of User Satisfaction with
Computer -Based Literature Searches". Special
Libraries, 68(11) November 1977, ss.383-389.

Tuncer, Nilüfer. "Experience with On-Line Search in Turkey".
International Library Review, 19(2) April 1987,
ss.175-178.

Tuncer, Nilüfer. "Kütüphanelerde Bilgisayar Kullanımının
Getirdiği Sorunlar". Türk Kütüphaneciler Der-
neği Bülteni, 35(2) 1986, ss.7-15.

Tuncer, Nilüfer. "Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve
Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi." Yükseköğ-
retim Bülteni, Sayı 1, Mart 1986, ss.33-35.

Tuncer, Nilüfer. Yükseköğretim Kurulu Yayın ve Dokümantas-
yon Dairesi Başkanı ile 28.12.1987 tarihinde
yapılan görüşme.

Turpie, Geraldine. Going Online- 1987. London: ASLIB, 1986.

"Tübitak/Tübes Bilgi Erişim Sistemi". Bilişim, 19-20,
Mart-Haziran 1985, ss.14-18.

Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni. Ankara: Türk Kütüpha-
neciler Derneği, 1952-1986.

Türk Kütüphaneciliği. Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği,
1987-

Türkiye Bibliyografyası. Ankara, Milli Kütüphane, 1939-

Türkiye Makaleler Bibliyografyası. Ankara: Milli Kütüphane,
1952-

Weller, Ann C. "A Study of Remote Users' Satisfaction with Online Services Before and After Procedural Modifications". Bulletin of Medical Library Association, 73(4) October 1985, ss.352-357.

Williams, Martha E. "Data Bases- A History of Developments and Trends from 1966 through 1975". Journal of the American Society for Information Science, 28(2) March 1977, ss.71-77.

Williams, Martha E. "Electronic Databases". Science, 228 (4698) April 26, 1985, ss.445-456.

Yates, B. "Information Needs of Human Beings". International Forum on Information and Documentation, 9(1) 1984, ss.24-28.

Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi Bilgi/Yayın
Tarama Prensipleri.

Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi Yayın Tarama
İstatistikleri.

Ö Z E T

Çevrimiçi bilgi erişim sistemleri ile geniş alanlardaki güncel bilgilere, çok kısa sürede ve kapsamlı olarak, kolaylıkla ulaşabilme olanağı sağlanmaktadır.

Araştırmamızda, çevrimiçi bibliyografik yayın taramalarında, konularıyla ilgili ön çalışma yapan ve yapmayan Okuyucuların, tarama sonuçlarına ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Ön çalışma kavramı ile, okuyucunun, yayın taraması için başvurmadan önce konusuyla ilgili olarak, indeks ve/veya abstraktları, bibliyografyaları taraması, makale ve/veya raporları okuması esas alınmıştır. Ayrıca, konuyla ilgili kitapları inceleme, aynı konuda daha önce konferans veya seminer hazırlama, bilgisayar ya da el taraması yaptırmanın, tarama sonuçlarına ilişkin düşüncelere bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir.

Hipotezimiz, yayın taraması için başvurmadan önce, konuyla ilgili ön çalışma yapma ile sonuçlardan tatmin arasında anlamlı bir ilişki olduğu şeklindedir.

Çalışma verileri, Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi'ne, yayın taraması yaptırmak amacıyla, Haziran-Ağustos 1987 döneminde başvuran okuyuculardan seçilen 135 kişilik örneklem grubuna uygulanan anket sonucunda sağlanmıştır.

Sonuçta, seçilen örneklem grubundan elde edilen verilere göre, yayın taraması için başvurmadan önce, konuyla ilgili indeks ve/veya abstraktları tarayan ve makale ve/veya raporları okuyan okuyucuların, tarama sonuçlarından daha memnun oldukları görülmüştür. Buna karşın, yayın taraması için başvurmadan önce konuyla ilgili kitapları okuma ve konferans veya seminer hazırlama ile sonuçlardan tatmin arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak bu konunun daha geniş bir örneklem grubunda yeniden incelenmesi yararlı olacaktır. Aynı konuda daha önceden bilgisayar ya da el taraması yaptırmanın, ikinci taramanın sonuçlarından tatmine bir etkisi olmamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, okuyucuların büyük bir bölümü, bibliyografik türde yayınları tanımamaktadırlar. Ayrıca yayın taraması için kişisel olarak başvuran Okuyucular, sonuçlardan daha memnun olmaktadır.

S U M M A R Y

Online information retrieval systems enable us accessing, very quickly and comprehensively, of a wide variety of current and retrospective information on various subject.

In this study, user's views on online search results who make previous study before have been evaluated. "Previous study" here means that it applies whether the user has checked the indexes, abstracts, bibliografpies and read some articles, reports, books about his/her research topic before making a search query. In addition to that, the impact of user's preparedness on his/her research topic such as giving seminars, conferences or having manual or couputerized search been done before, has been evaluated in the sense that such kind of preparedness has any effect on the search results in a negative or positive way.

Our hypothesis is that there is a close relationship between doing previous study before making a literature search query and getting satisfactory search results.

The data was collected through a questionnaire that

is conducted to the 135 users who applied to the Council of Higher Education Documentation Center for online searching in the period of June-August 1987.

According to the data gathered from selected sample, it was found out that users who are checking indexes or abstracts, and reading articles or reports in the same topic before making a search query have obtained more satisfactory results from the literature search. Also found out was that there is no significant relationship between reading books, or giving a conference or a seminar in the same topic before making a search query and getting satisfactory result. However it may be recommended that this finding should be tested to a further extent on a larger sample. Having manual or computerized literature search done before in the same topic does not have any effect on the level of satisfaction of the second search.

According to the results, most of the users do not know the bibliographical sources. And those users who are making search queries personally rather than by mail or telephone would get better results.

